

**”Mikään ei saa mennä rikki, kenenkään ei saa sattua
ja mitään peruuttamatonta ei saa tapahtua”**

Tutkimus lastensuojelulaitosten säännöistä

PIIA PIHLAJAMÄKI
Tampereen yliopisto, Pori
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiaalityön pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2017

Tampereen yliopisto, Pori

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

PIHLAJAMÄKI, PIIA: ”Mikään ei saa mennä rikki, kenenkään ei saa sattua ja mitään peruuttamattontonta ei saa tapahtua”. – Tutkimus lastensuojelulaitosten säännöistä

Pro gradu -tutkielma, 61 sivua

Sosiaalityö

Ohjaaja: Tuija Eronen

Toukokuu 2017

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisia talon omia sääntöjä lastensuojelulaitoksissa on ja mitä ne kertovat lastensuojelulaitoksesta. Talon säännöillä tarkoitetaan lastensuojelulaitosten eli ”talojen” omia käytäntöjä ja menettelytapoja, joita sekä lasten että aikuisten toivotaan noudattavan yhteisen viihtyvyyden ja turvallisuudentunteen saavuttamiseksi.

Tutkittava aineisto koostuu 10 lastensuojelulaitoksen säännöistä. Sääntöjä tutkiessani käytän analyysimenetelmänä sisällönanalyysiä. Tutkimukseni on kvalitatiivinen ja sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. Tutkimuksellisenä viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktio-nismi.

Lastensuojelulaitosten sääntödokumenttien laajuudet vaihtelivat kovin, sillä säännöt olivat yhdestä sivusta aina kahdeksaan sivuun. Sääntölauseita dokumenteista löytyi 233. Tutkimuksessani ei löytynyt yhtään sääntöä, joka olisi ollut sama kaikissa laitoksissa, vaikka sääntödokumentit olivat kaikki hyvin saman sisältöisiä. Varsinaisten sääntöjen lisäksi dokumentit sisälsivät erilaisia aikatauluja, tietoja viikkorahoista ja hankinnoista. Lisäksi ne sisälsivät arvoja. Yleisimmin säännöt olivat tehty keskittyen kieltämään. Eniten kiellettyä laitoksissa oli päihteiden ja tupakan käyttö. Lisäksi melkein kaikissa säännöissä kiellettiin väkivalta ja teräaset. Tällaiset säännöt olen luokitellut analysoinnissani käytökseen ohjaaviksi. Muita yläkategorioita tutkimuksessani ovat säännöt talossa ja sen ulkopuolella.

Suurin osa lastensuojelulaitosten säännöistä on kohdistettu lasten käytökseen ohjaamiseen. Lastensuojelulaitosten käytöstä ohjaavat säännöt ohjeistivat lasta hyvään hygienian hoitoon, oman huoneen puhtaanapitoon ja yleisesti hyvään käytökseen. Talon sisälle sääntöjä lastensuojelulaitoksissa oli nuoren tavaroita ja omaa huonetta koskien sekä talon yhteisiin tiloihin kuten ohjaajien toimistoon ja keittiöön. Talon ulkopuoliset säännöt liittyivät kouluun, ulkoiluun ja talon ulkopuolisiin kaverisuhteisiin. Talojen säännöt pitivät sisällään vain kasvatuksellisia sääntöjä ja rajoja. Tutkimus tuo tuo esille lastensuojelulaitokset, joissa eletään kodinomaisesti ja kuntouttavasti noudattaen samoja sääntöjä kuin keskiverto perheissäkin.

Avainsanat: Lastensuojelu, sijaishuolto, laitoshoido, lastensuojelulaitos, säännöt, kasvatukselliset rajat, sisällön analyysi

University of Tampere, Pori

Faculty of Social Sciences

PIHLAJAMÄKI, PIIA: "Nothing should go broke, no one gets hurt and nothing irreversible can't be allowed to happen" - Study of Children's residential homes rules

Master's Thesis, 61 pages

Social Work

Supervisor: Tuija Eronen

May 2017

The purpose of this master's thesis is to find out what kind of house rules are in the children's residential homes and what the rules tell about the residential homes. House rules refer to the practices and practices of children's residential homes, "houses", which both children and adults are expected to observe in order to achieve common enjoyment and safety.

The study material consists of 10 rules of the Children's residential homes. I have analyzed the rules using the content analysis. My research is a qualitative research and content analysis is the basic analysis of qualitative research. The reference framework for research is social constructivism.

The written rules of the children's residential homes were different in length. Parts were one page long and some even eight pages long. There were 233 rules found in the material. Although the rules were very similar in all houses, no rule was the same for all residential homes. The rules contained far more than just rules. The rules contained timetables, information on weekly money and purchases. The rules were made to ban not to tell what to do. More forbidden was intoxicants and tobacco. Especially the forbidden was violence and blades. I called these rules in my research to guide behavior. Other rules that I categorized into two different categories are Rules in the house and Rules outside the house.

Most of the rules of children's residential homes are directed towards guiding children's behavior. That kind of rules instructed the child for good hygiene, clean room and common good practice. Inside the house rules in the children's residential homes included rules about children goods and their own rooms. Rules were also for common spaces. Out-of-house rules relate to school, outdoor activities, and out-of-house friendships. The rules of the house contained only the educational limits. Out-of-house rules relate to school, outdoor activities, and out-of-house friendships. The rules of the house contained only the educational boundaries. The research brings up children's residential homes where children lives rehabilitative and home-like. Rules are like common family.

Keywords: Child protection, foster care, institutional care, children's residential home, rules, educational limits, content analysis

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
2 LASTENSUOJELUN LAITOSHOITO	7
2.1 Sijaishuoltoipaikkana lastensuojelulaitos	8
2.2 Lasten itsemääräämisoikeus laitoshoidossa.....	12
2.3 Nuorten kokemuksia laitoshoidosta.....	15
3 LASTENSUOJELULAITOKSISSA TEHTÄVÄ TYÖ.....	19
3.1 Lastensuojelulaitos yhteisönä.....	21
3.2 Kasvatukselliset yhteisöt	22
3.3 Yksilöllinen hoiva ja huolenpito laitousyhteisössä.....	26
3.4 Rajojen asettaminen.....	29
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	31
4.1 Kvalitatiivinen tutkimus	31
4.2 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet	32
4.3 Sosiaalinen konstruktionismi.....	33
4.4 Aineisto.....	34
4.5 Aineiston analyysi	36
5 TUTKIMUSETIIKKA JA TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS	41
5 LASTENSUOJELULAITOSTEN OMAT SÄÄNNÖT.....	43
5.1 Sääntöjen, normien ja arvojen sekamelska.....	43
5.2 Käyttöön ohjaavia sääntöjä.....	44
5.3 Sääntöjä talon sisälle	45
5.4 Sääntöjä talon ulkopuolelle	46
5.5 Tyypillinen lastensuojelulaitos	47
5.6 Säännöt vs. rajoitustoimenpiteet.....	48
6 RAKKAUS JA RAJAT – POHDINTAA SÄÄNNÖISTÄ	50
Lähteet.....	54
Kuvio 1. Klusteroitu aineisto	39

1 JOHDANTO

Tämä tutkimus kertoo lastensuojelulaitoksista ja niiden säännöistä. Lastensuojelulaitokset ovat kes-toaihe mediassa. Laitosten kohdalla puhutaan yleensä huostaanottobisneksestä ja lasten kaltoinkoh-telusta lastensuojelulaitoksissa (Hytönen ym. 2016). Lastensuojelulaitosten hoidon laadusta kuten lasten arjesta laitoksissa ei ole riittävästi tutkimustietoa (Pekkarinen 2011, Hoikkala & Lavikainen 2015, Eronen & Laakso 2016).

Säännöt ovat käyttäytymistämme sääteleviä ohjeita. Kasvatuksessa säännöistä ja rajoista puhutaan usein toistensa synonyymeina, vaikka rajat periaatteessa ovat konkreettista sääntöjen asettamista ja niistä kiinnipitämistä (Korhonen 1999, 184). Saastamoisen (2010, 152) mukaan lastensuojelulaitok-sessa hoito- ja kasvatusprosessiin kuuluu tärkeänä osan rajojen asettaminen. Suuri osa lapsista sijoi-tetaan kodin ulkopuolelle juuri sen vuoksi, että rajoja ei ole asetettu. Tällöin on tärkeää saada lapsi ymmärtämään, miksi rajoja ja sääntöjä asetetaan ja miksi niitä pitää noudattaa. Sijaishuoltopaikassa rajoista ja säännöistä kiinni pitäminen puolestaan helpottuu, kun on yhteisesti sovitut toimintatavat ja – käytännöt. Lastensuojelulaitoksessa sääntöjen ja rajojen asettamisen tulee perustua myönteiselle suhteelle lapseen. Säännöt eivät saa olla mielivaltaisia eikä niiden tarkoitus saa olla sama kuin las-tensuojelulain mukaisilla rajoitustoimenpiteillä. (Valvira 2012.)

Kiinnostus aiheen rajaamiseksi juuri lastensuojelulaitosten sääntöihin nousi kandityöstäni (Pihlaja-mäki 2016). Kandityöni on kirjallisuuskatsaus nuorten kokemuksista laitoshoidosta. Kaikissa kirjal-lisuuskatsauksen tutkimuksissa laitosten arki näyttäytyi nuorten kokemuksissa sääntöjen, rajoitustoi-menpiteiden ja rangaistusten kautta. Aiheenvalintaan vaikutti myös tuore tutkimus lasten kaltoinkoh-telusta. Erityisesti viime vuonna julkaistu (Hytönen ym. 2016) tutkimus ”Lastensuojelun sijaishuol-lon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983” on nostanut näkyvästi esiin epäoikeudenmukaisia käytäntöjä ja lasten kaltoinkohtelua lastensuojelun sijaishuollossa. Selvitys johti myös julkisen vallan anteeksipyyntöön kaikilta sijaishuollossa kaltoinkohtelua kokeneilta. Selvityksen tulokset järkyttävät ja kuvaukset ahdistavat, mutta nykytilanteesta meillä ei ole vertailukohtaa.

Selvityksestä ei tietenkään voi vetää suoria johtopäätöksiä nykytilanteeseen, sillä se sijoittuu vuosille 1937–1983. Vuoden 1983 jälkeen suomalainen yhteiskunta, käsitykset lapsen suojelun tarpeesta ja koko lastensuojelun lainsäädäntö ovat uudistuneet. Lastensuojelulaki on muutettu kahteen kertaan, ja lastensuojelutyössä merkittävään painoarvoon ovat saaneet lapsen etu ja osallisuus. Huomiota on kiinnitetty niin lapsen kuulemiseen kuin kohtaamiseen. Koko sijaishuollon järjestelmä on uudistunut. (Hytönen ym. 2016, 170.)

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia talon omia sääntöjä lastensuojelulaitoksissa on ja mitä ne kertovat lastensuojelulaitoksesta. Tutkittava aineisto koostuu 10 lastensuojelulaitoksen säännöistä. Sääntöjä tutkiessani käytän analyysimenetelmänä sisällönanalyysiä. Tutkimukseni on kvalitatiivinen ja sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. Tutkimuksellisenä viitekehyksenä on sosiaalinen konstruktionismi.

Tutkimukseni teoriaosuus lähtee liikkeelle lastensuojelulaitoksista. Määrittelen sijaishuollon, kerron lastensuojelulaitoksista sijaishuoltoapaikkana sekä nuorten kokemuksista laitoshoidosta. Lisäksi käyn läpi lakeja, asetuksia ja ohjeita, jotka lastensuojelulaitoksen toimintaa ohjaavat sekä kirjoitan erityisesti rajoittamisesta, säännöistä ja lasten itsemääräämisoikeudesta. Teoriaosuus jatkuu tämän jälkeen lastensuojelulaitoksissa tehtävän työn jäsentämisellä. Kirjoitan sijoitettujen lasten kasvattamisesta yhteisöllisesti ja kasvamisesta yksilöllisesti hoivan ja huolenpidon kohteena. Työ lastensuojelulaitoksissa on haastavaa. Työ asettuu useiden eri ammattialojen rajapinnoille (Laakso 2009, 53).

Tämän päivän lastensuojelulaitoksista löytyi paljon erilaisia sääntöjä. Tutkimukseni kohteena olleissa 10 lastensuojelulaitoksessa säännöt sisälsivät paljon muutakin kuin sääntöjä. Tutkimani sääntödokumentit oli nimetty säännöiksi, tai sitten vaihtoehtoisesti esimerkiksi sääntökirjaksi, säännöt ja toimitatavat sekä säännöt ja käytännöt. Varsinaisten sääntöjen lisäksi dokumentit sisälsivät erilaisia aika-
tauluja, tietoja viikkorahoista ja hankinnoista kuten vaateostoista. Lisäksi ne sisälsivät arvoja. Yleisimmin säännöt olivat tehty keskittyen kieltämään. Eniten kiellettyä laitoksissa oli päihteiden ja tupakan käyttö. Lisäksi melkein kaikissa säännöissä kiellettiin väkivalta ja teräaseet. Tällaiset säännöt olen luokitellut analysoinnissani käytökseen ohjaaviksi. Muita yläkategorioita tutkimuksessani ovat säännöt talossa ja sen ulkopuolella.

2 LASTENSUOJELUN LAITOSHOITO

Tutkimukseni kohteena olevat lastensuojelulaitokset ovat juridisesti osa lastensuojelun sijaishuoltoa ja kuuluvat sosiaalityöhön. Tässä kappaleessa kerron suomalaisesta lastensuojelun sijaishuollosta ja laitoshoidosta, jota lastensuojelulaitoksissa toteutetaan. Kerron lastensuojelulaitosten pitkästä perinteestä ja lyhyestä tutkimustaustasta sekä lasten oikeuksista ja kokemuksista laitoshoidossa.

Lastensuojelun sijaishuollolla tarkoitetaan lapsen sijoittamista kodin ulkopuolella sekä lapsen terveen ja ikätasaisen kehityksen tukemista perhe- tai laitoshoidolla. Lapset sijoitetaan sijaishuoltoon kiireellisen sijoituksen, huostaanoton tai avohuollon tukitoimen päätöksillä. Sijaishuoltoon sijoittaminen tapahtuu lastensuojelulain 49§ mukaisesti. Suomessa sijoitetaan suhteellisen paljon lapsia lastensuojelulaitoksiin (Laakso 2009, 28; Känkänen & Pösö 2008, 563). Siitä huolimatta, että perhehoidosta tuli lainsäädännöllä sijaishuollon ensisijainen hoitomuoto 1.1.2012 alkaen, sijoitetaan lapsista melkein puolet laitoshiin.

Lastensuojelun sijaishuolto koskettaa monia lapsia. Suomessa kodin ulkopuolelle oli vuonna 2015 sijoitettuna 17 664 lasta. Sijoitettujen lasten osuus oli 1,4 prosenttia 0–20-vuotiaista. Sijoitusten määrä on hieman vähentynyt edelliseen vuoteen verrattuna. (Lastensuojelu 2015, 2016.) Sijoitettujen lasten perheiden taustalla on monenlaisia ongelmatilanteita. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen LaskeTUT -hankkeessa selvitettiin sijoitusten takana vaikuttavia tekijöitä. Sijoitusten takana näytettyivät vanhempien uupumus ja jaksamattomuus (58%), vanhempien kasvatustyylin sopimattomuus (50%) sekä perheiden sisäiset vuorovaikutusongelmat tai ristiriidat (50%). Kolmasosa lapsista oli eroperheistä ja useiden lasten perheissä oli tapahtunut jonkinlaisia muutoksia viimeisen vuoden aikana. Sosiaalityöntekijät arvioivat, että lähes joka toisessa perheessä oli vanhemman toiminnan ohjauksen vaikeutta. Vanhempien mielenterveysongelmat (33%) sekä alkoholinkäyttö (26%) nousivat myös merkittäviksi. Hätkähdyttävintä tutkimuksessa mielestäni oli tieto, että pienten 0–6 vuotiaiden lasten, äideistä joka neljäs oli eläkkeellä tai pitkäaikaissairas. (Lape 2016, 7.)

Perhesijoitusta pidetään yleensä laitoshoidoa parempana ja laitoshoido nähdään useissa tutkimuksissa negatiivisena. Suomessa lastensuojelun painopistettä on viime vuosina koetettu siirtää korjaavista ehkäiseviin palveluihin. Tätä on perusteltu ehkäisevän työn kustannustehokkuudella ja sillä että se on inhimillisempää. Painopisteen siirtymistä on tuettu lainsäädännön ja kansallisella ohjauksella. Ikävä kyllä tämä muutos on sitonut voimavarat niin, että laitoshoidon kehittäminen on unohtunut. Sijais- huollosta ja laitoshoidosta puhuttaessa näkökulma on useimmiten siinä, että sen käyttöä tulisi vähentää. Kritiikki johtuu palveluiden kustannuksista ja suuresta asiakasmäärästä. (Hoikkala & Lavikainen 2015, 4.)

Lasten sijaishuollossa viettämästä ajasta ei ole tarkkaa tietoa. Ainoa laajempi tähän liittyvä tutkimus Suomessa on tehty vuonna 1992. Pienempiä tutkimuksia on kyllä tehty tämän jälkeen. Esimerkiksi vuonna 2007 tutkittiin Tampereella, Hämeenlinnassa, Porissa ja Tampereen seudulla lakkautettuja huostassa pitoja. Kaiken kaikkiaan 85 lakkautettua huostassa pitoa olivat kestäneet keskimäärin seitsemän vuotta. Keskimäärin lapset olivat 9.9 vuotiaita ja olleet seitsemän vuoden aikana kolmessa eri sijaishuolto- paikassa. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 11.)

2.1 Sijaishuoltopaikkana lastensuojelulaitos

Lapsen oikeudellinen asema ja käsitykset lasten suojelutarpeesta ovat muuttuneet yhteiskunnan historiallisten muutosten mukana. Melko suurella varmuudella voidaan sanoa, että joukossamme on aina ollut ja tulee olemaan sellaisia lapsia, jotka tarvitsevat yhteiskunnan tarjoamaa hoivaa ja turvaa, kun lapsen läheiset eivät sitä pysty tarjoamaan. Turvattomaksi jääneiden lasten hoidossa ovat kautta lastensuojelun historian olleet tärkeässä roolissa erilaiset laitokset kuten köyhäintalot, työlaitokset ja lastenkodit. Alun perin laitosten käyttämisen tavoitteena on ollut kaupunkikuvan puhdistaminen, kerjäämisen ehkäiseminen ja turvattomien lasten totuttaminen työntekoon. Kyse oli pitkälti myös kriminaalipolitiikasta laitoshoidon oltua yksi tavoista puuttua rikolliseen käyttäytymiseen, kuten irtolaisuuteen ja kerjäämiseen. Myöhemmin laitoshoidosta tuli osa valtion väestö- ja työvoimapolitiittista kehitystä, kun lasten laitoshoidolla yritettiin ehkäistä lapsikuolleisuutta ja totuttaa lapsia työntekoon. Vasta myöhemmin, 1800-luvun loppupuolelta alkaen, lasten laitoshoido, ja lastensuojelu yleensä, on alkanut kehittyä sen suuntaiseksi kuin se nykyään tunnetaan. (Pulma 1987, 13, 31;45.)

Nyky-Suomessa lastensuojelulaitoksia, joissa voidaan järjestää lapsen sijaishuoltoa ja laitoshuoltoa, ovat lain mukaan lastenkodit ja nuorisokodit sekä koulukodit (LSL 2007/417, 57 §). Lisäksi lastensuojelulaitoksina pidetään muita näihin rinnastettavia yksiköitä, esimerkiksi vastaanottokoteja. Lastensuojelulaitokset ovat joko kunnan tai yksityisten yhteisöjen omistuksessa. Lastensuojelulaitosten nimet vaihtelevat lastenkodeista nuorisokoteihin ja vastaaviin, mutta ne tarjoavat pääosin saman sisältöisiä palveluja. Valtio puolestaan ylläpitää pääasiassa koulukoteja. Niihin sijoitetaan yleensä erittäin haastavia nuoria. Näillä nuorilla on usein taustalla aiempia sijoituksia toisissa laitoksissa. Koulukotien erityisyytenä on yleensä oma koulu. (Saastamoinen 2010, 10–11.) Vastaanottokodilla tarkoitetaan taas sellaista yksikköä, jossa sijoitukset kestävät korkeintaan puoli vuotta. Vastaanottokodeissa perustehtävänä on selvittää ja arvioida lapsen sekä tämän perheen elämäntilannetta. Vastaanottokodista lapsi yleensä siirtyy kotiin tai hänelle etsitään edun mukainen sijoituspaikka. (Lastensuojelun käsikirja.)

Viimeisten kahden vuosikymmen aikana lastensuojelulaitosten määrä on vähentynyt tasaiseen tahtiin läntisessä Euroopassa. Tätä muutosta selitetään kohderyhmän ja tarpeiden muutoksella. Nykyiset lastensuojelulaitokset eivät ole orpokoteja, joihin sijoitetaan lapsia, joilla ei ole vanhempia. Nykyisiin lastensuojelulaitoksiin sijoitetaan lapsia, joilla on vanhemmat, mutta vanhemmat eivät jostakin syystä kykene vastaamaan lapsistaan. Lastensuojelulaitoksessa tärkeä osaa toimintaa onkin yhteydenpito lasten vanhempiin, ja lapset tapaavat säännöllisesti vanhempiaan. Niinpä nykyisin onkin kehitetty perhekeskeisempiä ja matalan kynnyksen palveluja, jotka eivät ole niin laitospohjaisia. Laitoshoidon vähenemistä selittää myös se, että laitoshoidon kustannuksia pidetään korkeina. (Känkäinen & Pösö 2008.)

Kritiikki lastensuojelun laitoshuoltoa vastaan on ollut kansainvälinen ilmiö. Milligan ja Stevens (2006) kirjoittavat, että Iso-Britanniassa alettiin voimakkaasti kritisoida toisen maailmansodan aikaan lasten kohtelua ja kasvatusta kasvatuslaitoksissa. Kritiikin seurauksena vuonna 1946 Iso-Britannian hallituksen asettama komitea julkaisi raportin, jossa vaadittiin laitoslapsille normaalia perhe-elämää ja pidettiin tärkeänä lasten ja hoitajien kodinomaista hoitosuhdetta. Raportin jälkeen lastensuojelulaitosten henkilökuntaa alettiin Iso-Britanniassa pikaisesti kouluttamaan. (Milligan & Stevens 2006, 15.)

Suomessa lastensuojelulaitoksia alettiin voimakkaasti kritisoida 1960-luvulla. Pulman (1987, 237–238) mukaan erilaiset pakkohoidon muodot ja laitoksiin suljettujen perusoikeudet nousivat tuolloin laajan julkisen keskustelun aiheeksi. Osa lastensuojelulaitoksista aloittikin uudistamisen, ja kehittivät esimerkiksi perhekuntoutusta ja omaohjaajajärjestelmiä. Joissakin laitoksissa tämän tyyppinen kehitys on aloitettu vasta muutama vuosikymmen sitten. (Pösö 2004, 44; Siren 1967.)

Eroja tämän päivän lastensuojelulaitoksissa on yleensä siinä kuinka kodinomaista tai laitosmaista laitoksessa on. Toisena erona voidaan nähdä se millaisiin suhderakenteisiin hoito ja kasvatus perustuvat. Onko kyseessä vanhempi – lapsisuhde vai työntekijä-asiakassuhde? Eroja laitosten välillä voi olla myös sen suhteen onko niissä oma koulu tai jotakin erityispalveluja. Erityispalveluja saattaa olla tarjolla esimerkiksi päihde- ja mielenterveyteen liittyen. Joissakin laitoksissa saattaa olla oma lääkäri tai fysioterapeutti jne. Toiset lastensuojelulaitokset ovatkin erikoistuneet hoitamaan tietyn ikäisiä tai tietyn tyyppisiä lapsia. Toiset laitokset tekevät perhetyötä. (Heino 2009, 73–74.)

Lastensuojelulaitokset tuottavat ympärivuorokautista hoitoa. Lastensuojelulaitosten henkilökunta työskentelee vuoroissa ja on pääasiassa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä. Henkilöstön ammattipätevyyksistä ja henkilöstömäärästä säädetään lastensuojelulaissa (LSL 2007/417, 59, 60 §). Luvan lastensuojelulaitoksen toimintaan myöntää aluehallintovirasto (AVI) tai Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira. Yleensä lastensuojelulaitoksessa on sijoitettuna 7–14 lasta, ja henkilökuntaa samassa suhteessa. Yhdessä asuinyksikössä voi olla seitsemän lasta ja siellä on oltava vähintään seitsemän lasten kanssa työskentelevää työntekijää. Jos lastensuojelulaitoksessa on useampia yksiköjä (osastoja) samassa rakennuksessa, pitää hoitohenkilökuntaa olla vähintään kuusi yksikköä kohden. Tämä on minimimitoitus. On tärkeää huomioida se, että henkilöstön määrä on kuitenkin aina suhteutettava lasten määrään, lasten tarvitsemaan hoitoon sekä laitoksen toimintaan. (Saastamoinen 2010, 91 – 94.)

Salmisen (2005, 112) mukaan lastensuojelun sijaishuollon perustehtävänä ovat sijaishuollossa olevien lasten kasvatus, hoiva ja huolenpito. Lastensuojelulaitoksissa annettavan huollon sisältö määräytyy niin sanotussa ”lastenhuoltolaissa” (Lastensuojelun käsikirja). Sijaishuoltoon sijoitetun lapsen kasvatuksessa on siis noudatettava, mitä laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (1983/361) säädetään. Tämän lain mukaan lapselle tulee turvata tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi ja lapselle tulee järjestää hyvä hoito ja kasvatus. Lisäksi lapselle on turvattava myönteiset ja läheiset ihmissuhteet. Tärkeää on myös huomioida lapsen yksilölliset tarpeet ja toiveet. Hyvä hoito ja kasvatus pitävät muun

muassa sisällään ikä- ja kehitystason mukaisen valvonnan ja turvallisen sekä virikkeitä sisältävän kasvuympäristön. Lisäksi lapsen ohjaamisesta koulutukseen tulee huolehtia. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta; Valvira 2012.)

Lastenhuoltolain lisäksi lastensuojelulaitokseen sijoitettujen lasten oikeudet perustuvat niin suomalaisiin kuin kansainvälisiin lakeihin, sopimuksiin ja asetuksiin, kuten esimerkiksi YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen, perustuslakiin ja lastensuojelulakiin. Konkreettisimpina ohjeistuksena tammikuussa 2012 valmistui Aluehallintovirastojen (AVIt) ja Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston Valviran yhteinen valvontaohjelma ”Lastensuojelun ympärivuorokautinen hoito ja kasvatust”. Tätä on vielä täydennetty vuonna 2013 ohjeella, joka on nimeltään ”Lasten itsemääräämisoikeuden toteutuminen lastensuojelun sijaishuollossa”.

Tärkeimpänä velvoitteena sijaishuollossa ja laitoshoidossa on lapsen etu. Lapsella on oikeus koskemattomuuteen ja hänen oikeuttaan yksityisyyteen ja yhteydenpitoa hänelle tärkeisiin henkilöihin tulee kunnioittaa. Lapsella on myös oikeus liikkua vapaasti ja ilmaista itseään. Sijaishuollossa lapsella on ensisijaisesti oikeus olla osallisena omassa elämässään. Hänet tulee ottaa mukaan oman hoidon ja kasvatuksen suunnitteluun, sijaishuoltopaikan arjen suunnitteluun ja käytännön kotitöihin, yhteisten pelisääntöjen luomiseen, vapaa-ajan toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen jne. Lapsella tulee kertoa mihin asioihin hän voi itse vaikuttaa ja mistä asioista hän voi itse päättää. Putkat, eristäminen, leimaaminen ja muu alistava kohtelu eivät kuulu lastensuojelulaitosten lasten tasapainoiseen kehitykseen suuntaavaan kasvatukseen. (Mikkola 2005, 73; Valvira 2012.)

Sijaishuoltoa ja sen laatua valvovat kuntien sosiaalitoimet sekä Aluehallintovirastot ja Valvira. Sijoittajakunnan sosiaalitoimi, sekä laitoksen sijaintikunnan sosiaalitoimi yhdessä Avin kanssa valvovat, että lapsen sijoitus toteutuu lain mukaisesti. Lisäksi näiden tahojen tehtävänä on valvoa, että lapsi saa tarvitsevansa hoidon ja tukitoimet. Jos lapsen sijoittanut sosiaalitoimi havaitsee sijaishuoltopaikassa epäkohtia, tulee heidän tehdä ilmoitus tästä sijaintikunnalle, Aville ja kaikille niille kunnille, joista lapsia kyseisessä sijaishuoltopaikassa on. Ilmoitusvelvollisuus koskee puutteita ja epäkohtia lapsen hoidossa ja huolenpidossa. (Saastamoinen 2010, 99–100.)

Avin eli aluehallintoviraston valvonta pitää sisällään tarkastuskäyntejä lastensuojelulaitoksiin. Eri-tyisesti Avi valvoo rajoitustoimenpiteiden käyttöä sekä niihin liittyvää kirjaamista ja päätöksentekoa. Jos lastensuojelulaitoksen toiminnassa havaitaan korjattavaa, antaa Avi määräyksen korjaamisesta. Avilla on oikeus velvoittaa määräyksiensä noudattamista sakon tai toiminnan keskeyttämisen uhalla. Avi voi myös tarvittaessa peruuttaa lastensuojelulaitoksen toimintaluvan. (Saastamoinen 2010, 100 - 101.)

Valviran tehtävä puolestaan on ohjata Avia työssään ja se käsittelee valtakunnallisia valvontatapauksia. Avin ja Valviran laadunvalvonnan lisäksi lastensuojelulaitosten on tehtävä omaa laadunvalvontaa. Yksityisten sosiaalipalveluiden tuottajien, mitä lastensuojelulaitokset yleensä ovat, tulee laatia omavalvontasuunnitelma toiminnan asianmukaisuuden varmistamiseksi. Tästä säädetään laissa yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011). Omavalvontasuunnitelma on kirjallinen kuvaus lastensuojelulaitoksen toiminta-ajatuksista, toimintaa ohjaavista arvoista ja palveluiden laatupolitiikasta. Omavalvontasuunnitelmaa tulee olla julkisesti nähtävillä, ja sitä pitää päivittää vuosittain. (Lastensuojelun käsikirja.)

Suomessa sijaishuollossa on myös omat laatukriteerit. Ne on määritelty vuonna 2004 Lastensuojelun Keskusliiton Laituri-projektissa. Sijaishuollon työn luonteen huomioivia valtakunnallisia sijaishuollon laatukriteereitä oli kaivattu jo vuosia. Lisäksi laatukriteereiltä odotettiin käytännöllisyyttä ja taloudellisuutta. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004.) Laatukriteerit ohjaavat tarkastelemaan sijaishuoltoa lapsen näkökulmasta. Nämä ns. ”Laituri-kriteerit” ovat olleet yleisesti käytössä ja ne on huomioitu myös Valviran valvontaohjelmassa, mutta ne olisivat jo tänä päivänä kipeästi päivittämisen tarpeessa. (Lavikainen & Hoikkala 2015, 13.)

2.2 Lasten itsemääräämisoikeus laitoshoidossa

Vaikka lastensuojelulaitosten toimintaperiaatteiden näkyväksi tekemistä ja valvontaa on uusittu lastensuojelulain ja ohjeistusten avulla, Tarvainen ja Kekoni (2015) kirjoittavat, niin lastensuojelun laitoshoido toimivat edelleenkin ”teoreettisessa tyhjiössä”. Niinpä laitoksissa on mahdollista edelleen käyttää lapsen itsemääräämisoikeutta ja muita oikeuksia loukkaavia toimintatapoja (Tarvainen & Kekoni 2015, 175).

Valvira toteutti vuonna 2012 itsemääräämisoikeuden toteutumista koskevan kyselyn lastensuojelun, mielenterveys- ja päihdehuollon sekä vammaisten henkilöiden ympärivuorokautista hoitoa ja palvelua tarjoaviin yksiköihin. Selvityksestä (Valvira 2013) on luettavissa, että sosiaalihuollon itsemääräämisoikeuden rajoittamisen perusteisiin ja niiden käyttöön liittyi epätietoisuutta. Se johtui pitkälti yksiköiden vanhoista toimintatavoista. Tällaisia ”aina on tehty näin”- tapoja ei tunnusteta asiakkaan itsemääräämisoikeuden rajoittamiseksi tai pakotteeksi. Selvityksessä ilmenneiden puutteiden johdosta Valvira antoi ohjeet koskien sosiaalihuollon asiakkaiden itsemääräämisoikeuden vahvistamista sekä lasten itsemääräämisoikeuden toteutumista lastensuojelun sijaishuollossa. (HE 108/2014.)

Selvitykseen perustuva ohje on laadittu lasten itsemääräämisoikeuden ja lastensuojelulain (417/2007) mukaisten velvoitteiden korostamiseksi sekä rajoitustoimenpiteiden ohjeistuksen, toteuttamisen ja kirjaamisen menettelyjen yhdenmukaistamiseksi. Ohjeen tarkoituksena on ohjata lastensuojeluyksiköiden henkilökuntaa tunnistamaan ero tavallisten kasvatuskeinojen ja lastensuojelulakiin perustuvien, lasten perusoikeuksiin puuttuvien rajoitustoimenpiteiden käytön välillä. Tavoitteena on ohjata toimijoita lasten itsemääräämisoikeuden toteutumisen tukemiseen. (Valvira 2013.)

Termi ”rajoitustoimenpide” tuli käyttöön lastensuojelulain uudistusosassa 2006. Lastensuojelun laitoshoidossa on aina ollut rajoittamista ja ilmiö onkin nähtävissä varhaisemmastakin lastensuojelulaista vuodelta 1983. Siinä puhuttiin pakotteista ja rajoitteista. Uutta oli tarkka sääntely ja valvonta. (Tarkkinen & Forsberg 2013, 661.) Rajoitustoimenpiteitä, joita laitoshoidossa tänä päivänä on mahdollista käyttää, ovat: lapsen kiinnipitäminen, eristäminen, yhteydenpidon rajoittaminen, aineiden ja esineiden haltuunotto, henkilöntarkastus (esim. taskujen ja laukun tutkiminen), henkilönkatsastus (esim. puhalluskoe tai sylkinäyte), omaisuuden ja lähetysten tarkastaminen, liikkumisvapauden rajoittaminen ja erityinen huolenpito (LSL 2007/417, § 62–71). Tapio Rätty (2010, 421) korostaa, että rajoittamistoimenpiteillä puututaan aina lapsen perusoikeuksiin. Rättyn mukaan onkin tärkeää huomioda, että aina kun rajoituksia ja rajoitustoimenpiteitä sovelletaan, on otettava huomioon perustuslain säännökset ja niiden tulkintakäytäntö.

Rajoitustoimenpiteillä on siis mahdollista puuttua lasten koskemattomuutta, itseilmaisua, liikkumista ja sosiaalisia suhteita koskeviin perusoikeuksiin. Puuttumisen mahdollisuutta perustellaan lähtökohteisesti vahvemmillä perusoikeudella, lapsen oikeudella välttämättömään huolenpitoon (Saastamoinen 2010, 152). Valvira (2012) on ohjeistanut lastensuojelulaitoksia laatimaan sääntöjen lisäksi myös

kirjallisena seuraamukset, joita sääntöjen rikkomisesta seuraa, jotta ero kasvatustoimenpiteiden ja rajoitustoimenpiteiden välillä olisi selvä.

Myös lastensuojelun käsikirjassa todetaan, että rajoitustoimenpiteiden käyttö perustuu täsmällisiin ja tarkkarajaisiin laissa määriteltyihin edellytyksiin juuri lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin puuttumisen vuoksi. Siksi on tärkeää, että rajoitustoimenpiteitä koskeva säädäntö tunnetaan hyvin, ja niihin on perehdytty hyvin niissäkin paikoissa, joissa niitä ei lain mukaan saa käyttää. Lastensuojelun käsikirjassa korostetaan, että säännökset rajoitustoimenpiteistä määrittävät sen, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä hoito- ja kasvatustoimenpiteinä lastensuojelulaitoksessa.

Valviran ohjeessa (2013) korostetaan, että rajoitustoimenpiteitä ei voi käyttää rangaistuksena. Lasten rajojen asettamisen tulee aina perustua myönteiselle suhtautumiselle lapseen. Kuten muussakin lastensuojelutyössä, niin rajoitustoimenpiteissä on aina käytettävä lievintä mahdollista puuttumista. Liäksi sen käyttö on lopetettava niin pian kuin mahdollista. Rajoituksia ei milloinkaan voi perustella lastensuojelulaitoksessa talon omilla säännöillä lapsen perusoikeuksiin puuttumisen vuoksi. Näin ollen rajoituksia ei voi automaattisesti kohdistaa kaikkiin laitoksen lapsiin. Tällaista on tapahtunut esimerkiksi lapsen tullessa laitokseen, kun käytössä on automaattisesti ollut niin sanottu sopeutumis-, tutustumis- tai pysäytysjakso, ja lapsi ei ole saanut ulkoilla tai olla muden laitoksen nuorten kanssa vapaasti. Valviran ohjeessa todetaan myös, että lasten huoneiden ”ratsaamiset” eli tarkastamiset käymällä lapsen tavarat läpi, taskujen tarkastukset, esineiden haltuunotot tai puheluiden kuuntelemiset systemaattisina toimintatapoina eivät ole luvallisia, koska niiden tulee perustua yksilölliseen harkintaan ja lastensuojelulakiin. (Valvira 2013.)

Lasten itsemääräämisoikeuden toteutuminen lastensuojelulaitoksessa ei suinkaan tarkoita sitä, ettei lapselle voisi asettaa ikätasoisia sääntöjä, velvoitteita ja vastuita. Tottahan lapselle tulee asettaa rajat arkipäivän asioissa kuten nukkumaanmenossa, kotiintuloajoissa kuin ylösnousemisen, koulunkäynnin ja kotitöidenkin suhteen. Tällaisilla kasvatuksellisilla rajoilla on tarkoituksena nimenomaisesti kasvattaa lasta ja auttaa sekä tukea häntä toimimaan yhteisön jäsenenä. Kasvatuksellisissa rajoissa on kyse lapsen hoidosta ja huolenpidosta eikä perusoikeuksiin puuttumisesta. (Valvira 2013.)

2.3 Nuorten kokemuksia laitoshoidosta

Tein kandidaatin tutkielmana kirjallisuuskatsauksen (Pihlajamäki 2016), jossa perehdyin nuorten kokemuksia lastensuojelun laitoshoidosta kartoittaneisiin tutkimuksiin. Lastensuojelulaissa (LSL 2007/417, 6§) tarkoitetaan lapsella alle 18-vuotiasta ja nuorella 18–20-vuotiasta. Lain terminologiasta poiketen kirjallisuuskatsauksessa käytin termiä ”nuori” myös alle 18-vuotiasta ja toimin samoin tässä luvussa.

Kirjallisuuskatsaukseen valittiin kuusi lähdettä, joista kaikista oli löydettävissä nuorten ääni. Kirjallisuuskatsaus toi esille nuorten kokemukset, niin negatiiviset kuin positiivisetkin, laitoshoidosta. Nuoret, jotka olivat tutkimushetkellä sijoitettuna, kertoivat kokemuksistaan paljon kriittisemmin kuin ne, joiden sijoituksesta oli jo aikaa. Tämä on ymmärrettävää. Jälkikäteen on helpompi nähdä, mitä hyvää jokin elämänvaihe toi elämään. Juuri siinä eläessä kiinnittää helposti huomionsa vain negatiivisiin vaikutuksiin.

Kirjallisuuskatsauksesta esiin piirtyi nuorten antama kuva laitospelämästä, jossa toisilla nuorista asiat ovat hyvin. Tällaisten nuorten elämä on lastensuojelulaitoksessa rauhoittunut, ja heillä on siellä läheisiä suhteita sekä aikuisiin että kavereihin. Osalla nuorista puolestaan elämä sijoituksessa on jatkuvaa selviytymistaistelua; pelkoa, vihaa ja kamppailua aikuisia, sääntöjä ja omia tunteita kohtaan. Nämä nuoret eivät ole saaneet kokemusta yksilönä kohtaamisesta. He eivät ole saaneet kokemusta ymmärretyksi ja hyväksytyksi tulemisesta. (Pihlajamäki 2016.)

Erityisesti nuoria puhuttivat säännöt ja rajoitukset. Kaikissa kirjallisuuskatsauksen tutkimuksissa laitosten arki näyttäytyi nuorten kokemuksissa sääntöjen, rajoitustoimenpiteiden ja rangaistusten kautta. Nuorilla oli monenlaisia kokemuksia säännöistä ja rangaistuksista, niiden laatisesta ja toteuttamisesta. Kaikki kokemukset tässä teemassa eivät olleet negatiivisia. Osa nuorista ilmoitti, etteivät olisi varmaankaan enää hengissä ilman rajoitustoimenpiteitä. Nuoret ymmärsivät kyllä sääntöjen ja seuraamusten merkityksen, eikä niitä nähty vain negatiivisena asiana. Mutta niihin liittyi nuorten kokemuksissa paljon epäoikeudenmukaisuutta ja työntekijöiden vallankäyttöä, joita nuorten oli vaikea hyväksyä. (Vario ym. 2012, 25.)

Varion ym. (2012, 5) mukaan liian usein arjen keskellä sääntöjen ja rangaistusten perustelu jäi tekemättä, mikä aiheutti ristiriitoja nuorten ja työntekijöiden välille. Pösön (2004) tutkimuksessa nuoret kokivat sääntöjen ja seuraamusten olevan tehty vain vaikeimmin oireileville nuorille. Ne nuoret, jotka eivät olisi tarvinneet niin vahvoja rajoja, eivät kuitenkaan saaneet yksilöllistä kohtelua. Tällöin seuraamukset koettiin epäoikeudenmukaisiksi ja kohtuuttomiksi. (Pösö 2004, 95–96.) Epäoikeudenmukaiseksi nuoret kokivat myös sen, että säännöt eivät koskeneet aikuisia. Aikuiset saattoivat rikkoa samoja sääntöjä kuin nuoret, mutta vain nuoria rangaistiin. (Pösö 2004, 13; Bardy, Barkman & Janhunen 2000, 47.) Berridgen, Biehalin ja Henryn (2012, 90) tutkimuksessa nuoret kokivat, että heitä yleisesti kohdellaan oikeudenmukaisesti, vaikka olikin käsitystä, etteivät säännöt aina toteudu yhtäläisesti kaikkien kohdalla.

Nuorten kokemuksia säännöistä pohtiessa tule huomioda, että suurimmalla osalla sijoitetuista nuorista on jonkinasteista käytösoireilua, rajattomuutta ja muuta epäsosiaalista käyttäytymistä elämässään. Siksi pä heidän elämänsä lastensuojelulaitoksissa on tuettua ja tarkkaan suunniteltua. Nuoret tarvitsevat turvalliset rajat ja niistä kiinni pitämistä. Sääntöjä ja rajoituksia siis tarvitaan; nuoret on vain saatava keskustelemalla ja perustelemalla ymmärtämään miksi niitä tarvitaan.

Selvimmän kritisoitiin nuorten ja aikuisten välistä vuorovaikutusta. Nuoret perään kuuluttivat oikeuttaan tulla kuulluksi ja saada perusteluja aikuisten laatimille säännöille ja päätöksille. Kun lastensuojelulaitoksessa tehdään nuorta koskevia päätöksiä, on nuorta itseään kuultava. Onhan kyseessä hänen elämänsä. Nuorilla on siis mielipiteitä ja yksilöllisiä tarpeita, jotka ovat tärkeää huomioda. Osallisuuden kokemuksen kautta myös nuoren on helpompi kuunnella aikuisia ja hyväksyä heidän ehdotuksensa. (Pihlajamäki 2016.)

Nuorten ja aikuisten välestä merkityksellisenä esiin nousi työntekijöiden kiire. Aikuisilla oli nuorten mielestä liian vähän aikaa keskusteluun ja nuorten kohtaamiseen. Nuoret kokivat, että lastensuojelulaitoksessa työntekijöiden orientaatio kohdistui enemmän sääntöjen valvomiseen kuin nuorten kanssa olemiseen (Pösö 2004, 87). Nuoret kaipasivat aikuisilta lämmintä ja yksilöllistä kohtelua. Berridge ym. (2012, 81) toteavatkin, että luotettava ja välittävä työntekijä on ehdoton edellytys hyvälle laitoshoidolle.

Osa nuorista oli saanut laitoksessa osakseen lämmintä ja välittävää kohtelua ainakin yhdeltä aikuiselta. Aikuisen työskentelystä oli syntynyt nuorelle kokemus siitä, että välittäminen ja kiinnostus nuoren asioihin oli aitoa. Tutkimuksissa nousikin esiin läheisen aikuisen tuoma turvallisuuden tunne. Tällaiselle työntekijälle nuoret ovat kertoneet asioistaan luottamuksellisesti. Tutkimuksesta käykin ilmi, että sellaisilla nuorilla, joilla on sijoituksen aikana ollut ainakin yksi läheinen aikuinen, on erityisen hyvät kokemukset laitoshoidosta. Tällaisen läheisen, turvallisen ja välittävän työntekijän tärkeimmiksi piirteiksi mainitaan luotettavuus ja omistautuneisuus nuorille sekä työlle. Hyvän työntekijän merkkejä koetaan olevan myös aito läsnäolo, hellyyden antaminen ja nuorten kuuleminen. On erityisen tärkeää, että suhteet muodostuvat pitkäaikaisiksi. (Milligan & Stevens 2006; Berridge ym. 2012.)

Tutkimuksista välittyi myös nuorten vahva tunne siitä, että nuorten mielipiteillä ei ole väliä. Nuoret ovat yleensä alkujaankin sijoitettu laitokseen vastoin omaa tahtoaan. Tämän vuoksi yleinen kokemus onkin, että sama toiminta jatkuu laitoksessa. Nuoret ajattelevat, että mahdollisuus asioiden vaikuttamiseen laitoksessa on näennäistä. (Pösö 2004; Milligan & Stevens 2006, 129.) Nuorten mielestä heitä ei oteta todesta, vaan uskotaan enemmän aikuisia.

Muita negatiivisia tunteita oli esimerkiksi kokemus tunteiden tukahduttamisen tarpeesta. Nuorten mielestä lastensuojelulaitoksessa ei hyväksytä nuorten omien ajatusten ja tunteiden ilmaisemista. Tutkimuksista välittyy surullinen kuva nuorten kokemuksista, jotka ajattelivat selviävänsä laitoksesta esittämällä koko ajan kilttiä. Omat tunteet pidettiin sisällä. (Pösö 2004, 96.) Nuoret kokivat myös, että heidän tuli esittää iloista ja kiitollista siitä, että olivat ”päässeet” sijoitukseen. (Bardy ym. 2000; Pösö 2004, 90–91.) Kävi ilmi, että joidenkin nuorten mielestä lastensuojelulaitoksessa ole tilaa elää normaalia murrosikää, vaan normaali tulkittiin muuksi oireiluksi. Nuoret toivoivatkin aikuisilta kärsivällisyyttä ja kykyä asettua nuoren asemaan. (Vario ym. 2012, 22.)

Merkittäväksi positiiviseksi teemaksi nousivat nuorten vertaissuhteet. Vaikka nuoret kokivatkin, että jotkut karttavat lastensuojelun asiakkaana olevaa nuorta, ovat kaverit kuitenkin nuorten suurin voimavara (Vario ym. 2012, 12). Kavereiden kanssa voi olla ihan tavallinen nuori (Vario ym. 2012, 21). Kaikista kirjallisuuskatsauksen tutkimuksista nousee esiin kaveruus- ja ystävyysuhteet laitosten nuorten kesken. Laitosten nuorten kaverisuhteet ovat tärkeitä ja läheisiä. Lisäksi ne ovat hyvin luottamuksellisia ja niissä jaetaan niin elämän ilot kuin surut. (Pösö 2004, 82; Reinikainen 2009, 68.)

Ystävyysuhteisiin liittyy vahva kokemus vertaisuudesta ja ymmärretyksi tulemisesta (Bardy ym. 2009, 9). Joillekin ystävyysuhteet ovat nousseet jopa arjessa jaksamisen ehdoksi. (Pösö 2004, 82 - 83; Bardy ym. 2000.)

Yllättäen myös koulunkäynnin onnistuminen lastensuojelulaitokseen sijoittamisen jälkeen osoittautui tutkimuksissa nuorten iloksi. Koulunkäynti on myös ainoa asia, jonka suhteen nuoret hyväksyivät aikuisten puuttumisen kyseenalaistamatta. Nuoret siis pitivät itse koulunkäyntiä tärkeänä. Tutkimuksissa nuoret myös perustelivat koulunkäynnin kautta sijoituksensa tarpeellisuutta – ilman sijoitusta koulu ei tulisi käytyä. (Pihlajamäki 2016.)

Laitoksessa koulu tuli käytyä, sai ruokaa ja pystyi olemaan turvassa ja rauhassa. Monen nuoren kokemus oli, että elämästä jäi paljon huonoja asioita pois sijoituksen myötä. Ja he olivat oppineet uusia asioita. (Bardy 2000; Reinikainen 2009.) He olivat esimerkiksi oppineet tulemaan toisten ihmisten kanssa toimeen sekä saaneet uskoa itseensä (Pösö 2004,105). Suurin osa nuorista kokee laitoshoidosta tekevän hyvää myös sen, että laitoksesta tehdään retkiä, siellä saa harrasta ja käydä elokuvissa (esim. Berridge ym. 2012; Milligan& Stevens 2006, 132–133; Pösö 2004; Reinikainen 2009, 70).

3 LASTENSUOJELULAITOKSISSA TEHTÄVÄ TYÖ

Tässä kappaleessa kerron lastensuojelulaitoksissa tehtävästä työstä. Eronen ja Laakso (2016) kirjoittavat, että lastensuojelulaitoksissa tehtävästä työstä käydään tällä hetkellä vilkasta kansainvälistä keskustelua. Keskustelu on keskittynyt laitoksissa tehtävän työn sisällön määrittelyyn sekä siihen, miten ns. tavallinen laitostyöskentely eroaa terapeuttisesta työskentelystä lastensuojelun laitoshoidossa. Yhteinen huomio eri maiden tutkijoiden välillä on ollut se että, lastensuojelulaitoksen nimi ei ainakaan kerro juuri mitään laitoksessa tehtävästä työstä. Samalla kun mietitään toimivien ja vaikuttavien laitoshoidon työn elementtejä, käydään vilkasta keskustelua laitoshoidolle vaihtoehtoisista ehkäisevistä palveluista ja perhetyöstä. (Eronen & Laakso 2016, 9, 26.)

Lähes kaikilla lastensuojelulaitoksen sijoitetulla lapsella on eriasteisia pulmia kasvussaan ja kehityksessään. Tyypillisimpiä ovat varhaisen vuorovaikutuksen häiriöihin liittyviä kuten integroitumattomuus, joka ilmenee raivokohtauksina, ryhmätilanteiden hajottamisena, mikä ilmenee sopeutumattomuutena normaaliopetukseen ja sulautumisena toisiin eli mukaan menemisenä toisen tunnetilaan ilman erillisyyttä. Sijoitetuissa lapsissa on myös nähtävissä perushoidon ja huolenpidon puute. Lapsen tarvitsema jatkuvuus, pysyvyys ja turvallisuus kasvuolosuhteissa ja ihmissuhteissa ei ole toteutunut. Lapset ovat diagnoosiltaan käytöshäiriöisiä, aggressiivisia, asosiaalisia, masentuneita, alkoholisteja ja narkomaaneja. Heillä on emotionaalaisia häiriöitä, lapsuuden rajatilahäiriöitä, seksuaalista hyväksikäyttöä ja erilaisia kehityshäiriöitä sekä paljon muuta. Lastensuojelulaitokset ovatkin haastavan tehtävän edessä pyrkiessään järjestämään näille vakavasti oireileville lapsille hyvää hoitoa ja kasvatusta. (Tervonen-Arnkil 2001, 6.)

Laakson (2009, 43) mukaan lastensuojelulaitoksessa tehtävässä työssä on paljon samoja piirteitä kuin vanhemmuudessa. Laakso tarkasteli tutkimuksessaan lastenkodissa tehtävää työtä ja pyrki löytämään käsitteitä, joilla työtä voisi jäsentää ja kuvata. Laakson mukaan lastensuojelulaitoksessa on olemassa neljä ulottuvuutta, joiden avulla siellä tehtävää työtä voidaan jäsentää. Ensimmäinen ulottuvuus on arkinen huolenpito. Työ lastensuojelulaitoksessa on konkreettisesti lapsista huolehtimista, arjen askareita, asioiden hoitamista sekä lasten kanssa olemista. Toinen Laakson löytämä ulottuvuus on lasten

kanssa tehtävä työ. Sille on tyypillistä yhteisöllinen luonne, sillä laitoksessa on useampi lapsi ja työvuorossa useampi aikuinen. Toimintaa määrittää lasten ja aikuisten välinen vuorovaikutus. Kolmantena ulottuvuutena Laakso näkee vanhempien kanssa tehtävän työn. Tämä ulottuvuus pitää lastensuojelulaitoksessa sisällään kasvatuskumppanuutta biologisten vanhempien kanssa. Vanhempia kontrolloidaan, ja toisaalta houkutellaan osallistumaan lastensa elämään. Neljäntenä ulottuvuutena Laakso pitää hankalia aiheita. Lastensuojelulaitosten työn hankaluus liittyy loukatun lapsuuden läsnäoloon. Lisäksi kyse on työn yllätyksellisyydestä ja heikosta ammatillisuudesta. (Laakso 2009, 6.)

Myös Anglin (2002) on tutkimuksessaan pyrkinyt jäsentämään lastenkotityötä ja luomaan sille teoreettisen viitekehyksen. Anglin tiivistä lastenkotityön puolestaan kolmeen ulottuvuuteen, jotka ovat:

1. Perheen ulkopuolisen (ylimääräisen) elinympäristön luominen
(creating an extrafamilial living environment)
2. Lasten ja nuorten tuskaan ja sen synnyttämään käyttäytymiseen vastaaminen
(responding to pain and painbased behavior)
3. Lasten ja nuorten normaaliuden tunteen luominen
(developing a sense of normality)

Itse lähdän tässä kappaleessa määrittelemään lastenkodissa tehtävää työtä kasvatukseen, hoivan ja huolenpidon kautta, jotka ovat sijaishuollon perustehtäviä. Lisäksi puhun säännöistä ja rajojen asettamisesta, jotka lastensuojelulaitoksissa ovat tärkeä osa kasvattamista ja hoitoa. Lastensuojelulaitoksessa lapset asuvat ryhmässä. Jokainen lapsi on yksilö ainutkertaisine tarpeineen ja taustoineen, mutta kasvatusta ja hoitoa tapahtuvat osana ryhmää. Lastensuojelulaitoksessa ryhmässä on yleensä eri-ikäisiä, eri kehitysvaiheessa ja erilaisen tuen tarpeessa olevia lapsia. Elämää laitoksessa ohjaavat viikoittaiset päivärytmit, säännöt ja normit. Lastensuojelulaitosta voidaankin pitää yhteisönä, sillä ihmisten välillä siellä on vuorovaikutusta. Aanutlaatuisen yhteisön lastensuojelulaitoksesta tekee se, että yhteisön jäsenet eivät ole kaikki liittyneet siihen vapaaehtoisesti, ja se, että yhteisön jäsenet eivät kaikki ole keskenään tasa-arvoisia. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 88.)

3.1 Lastensuojelulaitos yhteisönä

Lastensuojelulaitoksiin liitetään yleensä tiettyjä negatiivisia mielikuvia: Laitokset ovat kylmiä, pelottavia ja niissä vallitsee kuri ja järjestys. Yleisesti ajatellaan, että lapset laitoksissa ovat eristetty muusta maailmasta ja elävät tiukassa nuhteessa. Tällaisia ovat totaaliset laitokset. Niissä asukkaat on suljettu sisälle ja heidän yhteydenpitoaan ulkopuolisiin ihmisiin on rajoitettu (Goffman 1969, 5-12). Lastensuojelulaitoksista voidaankin käyttää Erving Goffmanin (1969) totaalisen laitoksen käsitettä. Vaikka Goffmanin kenttätyö teoksessa *Minuuden ryöstäjät* perustui mielisairaalapotilaiden parissa tehtyyn tutkimukseen, voidaan lastensuojelulaitoksetkin määritellä tietyin ehdoin totaalisiksi yhteisöiksi.

Totaalisissa yhteisöissä asukkaiden ja henkilökunnan välinen kuilu on mittava: “Ryhmät näkevät toisensa kapea-alaisina vihamielisinä stereotyyppeinä; henkilökunta pitää usein asukkeja katkerina, umpimielisinä ja epäluotettavina, ja asukit pitävät henkilökuntaa alentuvaisena, omavaltaisena ja halpamaisena. Henkilökunnan jäsenet tuntevat yleensä olevansa oikeamielisiä ja asukkeja parempia; asukit tuntevat olevansa ainakin jollakin tavalla huonompia, heikkoja, moitteenalaisia ja syyllisiä.” Totaalisissa yhteisöissä perhe-elämän viettäminen on mahdotonta asukkaiden keskuudessa, ja henkilökunnan perhe-elämä rajautuu työajan sekä totaalisen yhteisön ulkopuolelle. Vuorokausiaikataulut ovat ennalta määrättyt, ja asukkaita rangaistaan yksityiskohtaisten sääntöjen noudattamatta jättämisestä. (Goffman 1969, 5–12.)

Törrönen (1999, 17–18) kirjoittaa lastensuojelulaitoksen eroavan totaalisesta laitoksesta tai yhteisöstä siinä, että lasten yhteyksiä ulkomaailmaan ei rajoiteta, vaan lapset saavat tavata kavereita ja läheisiään niin laitoksessa kuin sen ulkopuolella. Ero laitoksen ja muiden yhteisöjen välillä liittyy siis vapauteen ja vapaaehtoisuuteen. Kuten jo kirjoitin lastensuojelulaitokseen sijoittaminen ei useimmiten ole lasten oma päätös, vaan lapset joutuvat uuteen ja vieraaseen ympäristöön ennestään vieraiden ihmisten keskelle. (Törrönen 1999, 18.) Törrönen on samaa mieltä Millhamin (1986) kanssa siitä, että vaikka lapsia ei lastensuojelulaitoksessa eristetäkään yhteiskunnasta, voivat välimatkat tai muut syyt rajoittaa yhteydenpitoa läheisiin. (Törrönen 1999, 18.)

3.2 Kasvatukselliset yhteisöt

Lastensuojelulaitoksissa tehtävässä työssä kasvattajien ja kasvatettavien välistä kuilua on pyritty kuromaan umpeen esimerkiksi erilaisten yhteisöhoitojen keinoin. Yhteisöhoito on yleisnimitys yhteisöllisiä menetelmiä käyttäville hoito- ja kuntoutussuuntauksille, joissa koko yhteisöä käytetään tietoisesti hoidollisten, kuntoutuksellisten ja kasvatuksellisten tavoitteiden toteuttamiseen. Yhteisökasvatus esimerkiksi on kasvatukseen menetelmä, jossa korostuu kasvatettavien oma vastuunotto. Yhteisökasvatuksessa autoritäärisestä kasvatuksesta on luovuttu, ja kasvatus on yhteisön huomioimista. Arjen toimintaa määrittelevät yhdessä laaditut normit ja säännöt. (Kaipio 1999,40; Murto 1997; Murto 2013, 12.)

Muualla Euroopassa, kuten Saksassa, lastensuojelun sijaishuolto on ymmärretty perinteisesti sosiaalipedagogiseksi työksi (Ikonen 2014). Yleisesti ottaen sosiaalipedagogiikalla voidaan ymmärtää toimintaa ja ajattelutapaa, jossa sosiaalinen ja pedagoginen yhdistyvät. Sosiaalipedagogiikan teoria ja käytäntö ovat muodostuneet erityiseksi pedagogiseksi näkökulmaksi lasten ja nuorten kehityksen ja kasvatuksen ongelmiin. Siihen on olennaisesti kuulunut lastensuojelullinen tendenssi. Sosiaalipedagogiikan yhtenä tehtävä pidetään kasvatuksen yhteiskunnallisen ja inhimillisen päämäärän saattamista sen keinojen yhteyteen. Näin ymmärrettynä lastensuojelun tarkoitus; lasten hyvinvoinnin turvaaminen ja heidän oikeuksiensa puolustaminen saa sosiaalipedagogisessa viitekehyksessä kasvatuksellista sisältöä. Sosiaalipedagoginen orientaatio lastensuojelussa merkitsee kasvatuksellista työotetta: huomion kiinnittämistä lasten kasvatukseen mahdollisuuksiin, kasvatuksellisten tavoitteiden asettamista työlle ja kasvatuksellisten keinojen käyttämistä. (Hämäläinen 1999, 27–34.)

Suomessa sosiaalipedagogiikalla on vahva perinne lastensuojelulaitoksissa tehtävässä työssä. Ranne (2005, 14–15) kirjoittaa, että Suomessa sosiaalipedagogiikka voidaan nähdä tieteenä, oppiaineena ja ammatillisena suuntautumisena. Lastenkodeissa tehtävässä työssä se näkyy pääasiassa juuri ammatillisena suuntautumisena, sillä ohjaajat ammattihenkilöinä käyttävät työssään joko tietoisesti tai tiedostamatta sosiaalipedagogisia työmenetelmiä. Sosiaalipedagogisessa ammatillisessa toiminnassa

keskeistä on arkilähtöisyys, sosiaalinen diagnoosi, yhteisöllisyys, osallisuus ja dialogisuus. Sosiaalipedagogisesta orientaatiosta työskenneltäessä kasvatusta nähdään kommunikatiivisena prosessina, ja ydin on siinä, että kasvatettava osallistuu prosessiin myös itse. Kasvatusta tapahtuu osallistujien dialogin kautta syntyvässä konstruktiossa. Dialogi on kasvattajan ja kasvatettavan yhteinen, ja se merkitsee jakamista, kohtaamista ja jotenkin toiseksi tuleamista. Kumpikaan ei enää dialogiin osallistumisen jälkeen ole entisensä. (Ranne 2005, 14–16.) Hämäläisen (1999) mukaan sosiaalipedagogiseen työhön kuuluvat kaikenikäiset ihmiset. Työmenetelmiä vain sovelletaan ongelmien mukaan erilaisiin toimintakenttiin. Työmuotoja ovat toiminnalliset pedagogiat, erilaiset terapiat, pedagoginen ryhmätyö, yksilöneuvonta, perheneuvonta, dialogisuus ja yhteisökasvatus. (Hämäläinen 1999, 66–67.)

Suomessa yhteisökasvatus kehittyi 1970-luvulla, kun Jyväskylässä poikien oppilaskodissa huomattiin lasten ja aikuisten arvojen ja normien vastakkaisuus. Samaan aikaan, Jyväskylästä tietämättä, myös Sopimusvuoren terapeuttisissa yhteisöissä Nokialla ja Tampereella aloitettiin yhteisökasvatuksen kehittäminen. (Murto 1997, 189.) Syytä yhtäaikaiseen kehittämiseen on nähty 1970-luvun yhteiskunnan rakennemuutoksessa, mutta taustalla on vaikuttanut myös 1960-luvun vapaakasvatuksen ajatukset. Kaipio (1977, 15–19) kirjoittaakin, että vanhojen arvojen ja turvallisen kasvuyhteisön katoaminen synnyttivät yhteisökasvatuksen.

Kaipio (1999, 59) kirjoittaa yhteisökasvatuksellisen yhteisön olevan sellainen, jossa arvot, normit ja päämäärät ovat jäsenten yhteisiä. Tai ainakin enemmistö jäsenistä on niiden takana. Kasvatuksellisen yhteisön toiminta on tasavertaista ja päätöksiä tehdään demokraattisesti. Kaipio kirjoittaa myös, että yhteisö tukee yksilöitään kaikessa sitä koskevassa päätöksenteossa. Esimerkiksi, jos kasvattajan täytyy tehdä luovia ratkaisuja, hän voi odottaa muiden hyväksyvän ne. Yhteisökasvatuksessa yhteisön tehtävät on jaettu joustavasti. Tällaiset yhteisöt ovat suvaitsevaisia ja ymmärtäväisiä. Yhteisön toimintaa suunnitellaan sitä myös kyseenalaistetaan ja arvioidaan säännöllisesti. Kasvatuksellisessa yhteisössä ongelmat koetaan myönteisinä ja yhteisöä kehittävinä. Tällaisessa yhteisössä ei sallita itsekäitä pyrkimyksiä, vaan niihin puututaan välittömästi. (Kaipio 1999, 59.)

Ratkaisevaa kasvatuksellisessa yhteisössä on se, ettei toiminta ole näennäistä. Kasvattajat eivät siis saa vain kuvitella toimivansa kasvatuksellisen yhteisön teorian mukaisesti, vaan toiminnan tulee olla todellista yhteisön kaikkien jäsenien tasavertaista huomioimista. Jokaisen jäsenen tulee toimia niiden

edellytysten puitteissa, jotka hänellä on. Tämä on erityisen tärkeää toimittaessa lasten kanssa. Lasten ikä- ja kehitys taso tulee huomioida, ja käsiteltävien asioiden olla sellaisia jotka ovat heille merkityksellisiä. (Haapamäki, Kaipio, Keskinen, Uusitalo & Kuoksa 2000, 27.)

Kasvatuksellisen yhteisön periaatteena on rakentaa luottamusta kasvattajien ja kasvatettavien välille. Luottamusta syntyy, kun lapsillekin annetaan mahdollisuus vaikuttaa yhteisön toimintaan. Lastensuojelulaitoksessa toiminnan reunaehdot ovat tiukat. Epäsosiaalista käytöstä ei hyväksytä. Kasvatuksellisessa yhteisössä lapsista koetetaan muodostaa tiivis ydinryhmä. Ydinryhmän tehtävänä on toimia kasvattajien apuna haastavissa tilanteissa. Ryhmä toimii siis kasvatettavien ja kasvattajien välimaastossa, mutta se ei saa olla kasvattajia myötäilevä ryhmä. Ryhmän tavoitteena on tarvittaessa kritisoida toimintaa ja antaa asiallista palautetta, joka mahdollistaa muutoksen eteenpäin viemistä. (Murto 1997, 190–191.)

Kasvatuksellisessa yhteisössä, jokaiselle kasvatettavalle laaditaan henkilökohtaiset suunnitelmat ja tavoitteet. Lastensuojelulaitoksessa näitä suunnitelmia kutsutaan lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelmiksi. Ne pohjautuvat sosiaalityöntekijän laatimaan asiakassuunnitelmaan. Laitoksen arjessa liikkeelle lähdetään ongelmien määrittelystä ja tunnistamisesta. Nuorten ongelma ja kasvatuksen lähtökohdat liittyvät yleensä elämään ja arkeen. Tavoitteena lastensuojelulaitoksessa on parantaa lapsen elämänlaatua. Toisena tavoitteena on pyrkiä vähentämään eriarvoisuutta ja epäoikeudenmukaisuutta. Tämä tapahtuu antamalla lasten vaikuttaa itse omaan tilanteeseensa. (Hännikäinen-Uutela 2004, 122–123.)

Yhteisökasvatuksen toiminnan ohjenuorina toimivat edelleen Kalevi Kaipion (1999, 47 - 48) oppilaskodissa luomat yhteisökasvatuksen periaatteet. Periaatteissa konkretisoituvat yhteisökasvatuksen arvot. Yhteisökasvatuksen pääperiaatteet ovat:

1. Tasa-arvoisuuden- ja yhteisöllisyyden periaate.

Yhteisön kaikki jäsenet ovat tasa-arvoisia. Heillä on oikeus tasa-arvoiseen kohteluun, mutta heillä on myös velvollisuuksia ja heidän tulee oppia vastuuseen.

2. Terveen järjen periaate

Yhteisön toiminta pitää pystyä perustelemaan. Yhteisökasvatuksessa ei voi vedota siihen, että aina on tehty näin.

3. Avoimuuden ja rehellisyyden periaate

Yhteisökasvatuksessa kaikki asiat tulee kertoa avoimesti, ja kaikille. Avoimuus koskee myös tunteita; kaikilla on oikeus ilmaista tunteitaan ja lupa niiden selvittelyyn.

4. Oikeudenmukaisuuden periaate

Oikeudenmukaisuus on kasvatuksen perusedellytys.

5. Luottamuksen periaate

Myös luottamus on kasvatuksen perusedellytyksiä. Luottamuksen osoittaminen on kasvattavaa. Jos luottamus tulee petetyksi, asia käsitellään, ja sen jälkeen luotetaan uudelleen.

6. Fyysisen ja psyykkisen koskemattomuuden periaate

Väkivallattomuus on ehdotonta. Turvattomassa yhteisössä ei tapahdu persoonallisuuden eheytymistä.

Jotta yhteisökasvatus olisi onnistunutta, tarvitaan ensinnäkin toimiva ja kiinteä kasvattajayhteisö. Ei riitä, että yhteisökasvatuksen periaatteita koetettaisiin noudattaa, vaan kasvattajayhteisön pitää toimia johdonmukaisesti ja yhteisymmärryksessä. Tällaisen hyvän kasvattajayhteisön luomisessa on johtajalla keskeinen rooli. Esimerkiksi Kaipion siirrettyä Jyväskylässä pois oppilaskodin johtajan tehtävistä, taantui yhteisö nopeasti. Kasvatus palasi autoritaariseksi, josta taas seurasi luottamuksen katoaminen kasvatettavien ja kasvattajien välillä. (Murto 1989, 11–13.)

Yhteisökasvatuksen onnistuminen lastensuojelulaitoksessa edellyttää erityisesti sitä, että kaikille on selvää, mitkä asiat ratkaistaan yhteisökokouksissa ja mitkä taas kuuluvat vain kasvattajien päätösvaltaan. Lasten on tärkeää tietää selvästi mihin asioihin he voivat vaikuttaa. Kun tämä on selvää, niin vältetään turhilta pettymyksiltä. Tärkeää on myös se, että kasvattajilla on selvää mitkä ovat lasten oikeudet ja velvollisuudet. Kasvattajayhteisön selkeä yhteinen linja luo johdonmukaisuutta ja siten luottamus säilyy. (Murto 1997, 194 -195.)

Onnistuneen kasvattajayhteisön syntymiselle merkityksellistä on sen kyky ratkoa ongelmatilanteita. Ongelmanratkaisu määrittää sen kiinteyytykö vai hajoaako yhteisö sisäisiin erimielisyyksiin. (Murto 1997, 198–199.) Kaipion (1999, 173) mukaan kasvattajayhteisölle on tärkeää kyetä jatkuvasti omaksumaan uutta. Kasvattajayhteisön pitää osata muuntua kasvatustapahtumien myötä ja olla valmiita kasvamaan myös itse. Murto (1997, 197 – 198) toteaa, että jos kasvattajayhteisö toimii epävarmasti, eikä määrätietoisesti ja nopeasti kuten pitäisi, niin seuraa siitä turvattomuutta yhteisössä. Tällöin nuoret kääntyvät nopeasti kasvattajia vastaan ja luottamus vähenee. Murto (1997) jatkaa, että juuri tällaisissa tilanteissa mitataan kasvattajien kykyä selvitä yhdessä ja saada tilanne haltuun. Kasvattajien tärkeimpiä tehtäviä onkin ylläpitää yhteisön turvallisuutta ja demokratiaa. Turvallisuuden ylläpitoon kuuluu esimerkiksi se, että kasvattajat eivät pelkää kasvatettavia, vaan uskaltavat tehdä myös vaikeita päätöksiä yhteisön hyväksi. Kasvattajien pitää uskaltaa poistaa yhteisöstä esimerkiksi väkivaltaisesti käyttäytyvä lapsi kokematta sitä epäonnistumisena. (Murto 1997, 193 -194.)

Aika-ajoin koko yhteisöllä tulee olla aikaa pysähtyä arvioimaan yhdessä myös elettyä aikaa. Yhteisökokouksissa tai muissa järjestetyissä tilaisuuksissa tulee miettiä yhdessä mitkä säännöt tai käytännöt ovat olleet toimivia ja mitkä taas vähemmän toimivia. Tällainen yhteinen arviointi ovat oleellinen osa yhteisökasvatuksen onnistumista. (Kaipio 1999, 234 – 235.) Yhteisökokousten lisäksi merkittävää onnistumisen kannalta on kasvatettavien osallistuminen kasvattajien työhön. Työtä tulisi lapsille tarjota ikä- ja kehitystaso huomioiden, sillä työ kehittää vastuuta ja pitkäjänteisyyttä. Kun kasvatettavalle tarjotaan yhteisön kannalta merkittävää työtä, voi hän tuntea itsensä merkitykselliseksi osaksi yhteisöä. (Murto 1997, 199–200.)

3.3 Yksilöllinen hoiva ja huolenpito laitousyhteisössä

Kasvattamisen ja kasvamisen lisäksi lastensuojelulaitoksissa tehtävässä työssä on vahvasti läsnä hoiva ja huolenpito. Hännisen (2004, 82–97) mukaan hoiva on inhimilliselle elämälle välttämätöntä ja huolenpito oikeastaan hoivan synonyymi. Hoiva- ja huolenpitotyö voidaan arkisesti ymmärtää välittämiseksi, vastuun ottamiseksi toisesta ihmisestä ja heikommassa asemassa olevan puolusta-

miseksi. (Hänninen 2004; 82, 97.) Hoiva on teoreettisena käsitteenä arkista ymmärrystä monisyisempi. Se voidaan määritellä vaikkapa käytännöksi, arvoksi, suhteeksi tai työksi. Tarvainen ja Kekoni (2015) kirjoittavat Steckleytä ja Smithiä (2011) lainaten, että hoivassa kyse ei siis ole vain ”naisten työstä” tai ”kotityöstä”, vaan hoivan näkökulmasta katsottuna lastensuojelulaitoksissa tehtävä työ tulisi ymmärtää ammatillisena ja moralisena tehtävänä enemmän kuin teknisenä ja rationaalisenä toimintana. Hoivan tutkimusta ja hoivan etiikkaa on viime vuosina tarjottu lastensuojelulaitoksissa tehtävän työn sisällön määrittelijäksi. (Tarvainen & Kekoni 2015, 173–175.)

Lastensuojelulaitoksessa omahoitajamenetelmää pidetään yksilöllisenä hoitomenetelmänä. Omahoitajamenetelmällä tarkoitetaan nimetyn hoitajan suunnitelmallista ja pitkäjänteistä sitoutumista lapsen hoitamiseen ja kasvattamiseen. Omahoitaja ei tietysti työskentele yksin, vaan yhteistyössä koko kasvattajayhteisön ja lapsen hoidossa tarvittavien muiden asiantuntijoiden kanssa, mutta hän on sovituisissa rajoissa vastuussa lapsen hoitamisesta ja kasvattamisesta. Omahoitaja työskentely on vaativa hoitomuoto ja omahoitaja suhde on lapsen tarpeista lähtevä terapeutin hoitosuhde. (Karppinen 2001, 15–16.)

Lastensuojelulaitoksessa lapsia hoidetaan takaamalla olosuhteet, joissa ei tarvitse pelätä väkivaltaa, väkivallan uhkaa, alistamista, nöyryyttämistä ja kiusatuksi tulemistä. Huostaanotetulle lapselle turvallisen kasvuympäristön ja pysyvien ihmissuhteiden merkitys on suuri, sillä lapsilla on usein taustallaan epävakaita kasvuolosuhteita ja ihmissuhteita. (Puustinen-Korhonen & Pösö 2010, 12). Laitoksiin sijoitettujen lasten perusturvallisuus on yleensä järkkynyt ennen sijoitusta. Lapset ovat kokeneet ennen sijoitusta vakavaa turvattomuutta, fyysistä ja psyykkistä väkivaltaa, traumaattisia tapahtumia ja jopa hyväksikäyttöä. Lastensuojelulaitoksessa hoitoa onkin tarjota lapselle korjaavia kokemuksia. Eteenkin omahoitajasuhteessa lapsi voi hoitavan aikuisen ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen kautta saada henkilökohtaisen korjaavan kokemuksen. (Partanen 2005, 18–19; Karppinen 2001, 16, Laakso 2009, 117.)

Sijoitetun lapsen hoitaminen edellyttää aina vuorovaikutussuhdetta. Vuorovaikutussuhteen puolestaan tulee perustua tunnesuhteeseen, jonka kautta lapsen on mahdollista saada korjaavia kokemuksia. Korjaavat kokemukset taas luovat perustan lapsen eheytymiselle ihmisenä ja näin paremman tulevaisuuden. (Tuovila 2008, 32–34.) Jokaiselle lapselle on välttämätöntä ainakin yksi turvallinen aikuis-

suhde, joka on aidosti mukana hänen elämässään sekä toimii johdonmukaisesti ja kannustavasti. Aikuisen on välitettävä siitä mitä lapsi tekee, kenen kanssa ja missä hän on. Aikuisen tulee huomioida lapsen yksilölliset tarpeet ja kuunnella lasta, mutta päätösten tekeminen on aina aikuisen vastuulla. (Korhonen-Puustinen & Pösö 2010, 7.)

Vuorovaikutuksellinen tunnesuhde sijoitettuun lapseen on aina vastavuoroinen ja edellyttää työntekijältä osaamista, mutta myös aitoa halua tunteiden välittämiseen. Työntekijälle olisi varmasti helpompaa, jos hän voisi erottaa tunteet työstä. Lastensuojelulaitoksissa tehtävässä työssä sellainen ei kuitenkaan ole mahdollista, koska lapsen aito kohtaaminen tapahtuu vain tunteiden kautta. Lapsen kohtaaminen aidosti on vastavuoroista antamista ja saamista. (Laakkonen 2007, 153.) Turvalliset tunteita sisällään pitävät ihmissuhteet luovat pohjan sijoitettujen lasten itseluottamuksen ja –tuntemuksen kehittymiselle. Lisäksi ne tukevat kasvussa aikuiseksi ja mahdollistavat muiden ihmissuhteiden solmimisen ja ylläpitämisen. (Miller & Törrönen 2010, 72.)

Omahoitajan tärkein tehtävä on kestää lapsen provokaatiot ja kyetä olemaan reagoimatta lapseen vihamielisesti, rankaisevasti tai hylkäävästi (Karppinen 2001, 18). Lastensuojelulaitoksessa aikuisten tekemisen tulisi aina tähdätä lapsen etuun ja parhaaseen, siitäkin huolimatta, että lapsi on erimielinen. Ristiriidoilta ja erimielisyyksiltä ei voida välttyä, mutta tällaisissa tilanteissa yhteisymmärrykseen pääsemiseen parhaita keinoja ovat keskustelu, perustelu ja neuvottelu. (Laakkonen 2007, 151.) Kaikissa ihmissuhteissa on ristiriitoja ja jopa katkeamisia. Aikuisen tehtävä on saada asiat sovittua mahdollisimman nopeasti (Tuovila 2008, 34–35). Lastensuojelulaitoksessa aikuisten pitää kyetä osoittamaan lapselle keinot, miten selvitä ristiriidoista ja ettei ristiriidat tarkoita lapsen hylkäämistä.

Tarvainen ja Kekoni (2015, 175) kirjoittavat keskustelun sijaishuollosta ja lapsen tarkastelun siinä yleensä perustuvan vain oikeudelliseen ulottuvuuteen. Tämä liittyy heidän mukaansa Sally Hollandin (2009) näkemykseen, jonka mukaan lastensuojelun sijaishuollossa eettinen tarkastelu ei ole kohdistunut lapsen hoivaan ja huolenpitoon, vaan lapsiin kohdistuva huolenpito on nimetty huolloksi. Tällöin lapselta on evätty merkityksellinen hoiva- ja tunnesuhteeseen perustuva hoito, jota lastensuojelulaitoksessa tehtävän työn ensisijaisesti pitäisi olla. (Tarvainen & Kekoni 2015, 175.)

3.4 Rajojen asettaminen

Keskeinen osa lastensuojelulaitoksissa tehtävää työtä eli kasvatusta, hoivaa ja huolenpitoa koostuu siis pienistä arjen asioista. Arkeen kuuluvat lastensuojelulaitoksen keskustelukulttuuri, toimintatavat sekä kaikki rakenteet ja järjestelyt. Siihen kuuluvat ilmapiiri ja asenteet. Siihen kuuluvat päivärytmit, ruokailutilanteet, asumisjärjestelyt, nukkumisjärjestelyt, aikataulut ja arjen rytmit sekä työajat, lomat ja yleensäkin ihmisten vaihtumiset ja poissaolot. Siihen kuuluu ohjaajien vuorojen vaihtuminen, vieraat, kaverit, vanhempien tapaamiset, koulunkäynti, siinä tukeminen ja harrastukset. Koko lapsen elinympäristö lastensuojelulaitoksessa voidaankin nähdä auttamiskeinona. (Niemelä 2005, 70.) Arjen tulee olla säännöllistä ja ennustettavaa (Korhonen-Puustinen & Pösö 2010, 7).

Hoiva ja huolenpito lastensuojelulaitoksessa tarkoittavat myös lapsen valvontaa ja rajojen asettamista kokonaisvaltaisen turvallisuuden takaamiseksi, koska lasten sijoituksen taustalla on yleensä rajojen ja sääntöjen puuttuminen lasten elämästä tai rajaton käyttäytyminen yleensä. Tällöin lastensuojelulaitoksissa tehtävän työn keskeisimpänä tavoitteena on saada lapsi ymmärtämään mitä varten sääntöjä ja rajoja on sekä toimimaan niiden mukaisesti. Sijoitetulle lapselle tulee opettaa rajojen ja sääntöjen noudattamista, sopimusten tekemistä ja noudattamista sekä häntä tulee opettaa asettamaan itse rajoja omalle toiminnalleen. Tavoitteena on lapsen kasvaminen vastuulliseksi ja vastuuntuntoiseksi. Rajojen ja sääntöjen tehtävänä on myös taata kaikille laitosisyhteisön jäsenille turvallisuus ja hyvinvointi. Lastensuojelulaitoksen resurssien sekä yhdessä sovittujen käytäntöjen ja toimintaperiaatteiden tulee taas taata rajoista ja säännöistä kiinnipitäminen. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2004, 34–35; Partanen 2005, 20; Laakso 2009, 114–124; Saastamoinen 2010, 3.)

Myös yhteisökasvatuksen toimintaperiaatteisiin kuuluu yhteisten pelisääntöjen sopiminen. Se on tärkeä osa yhteisökasvatusta monella tavalla. Yhteiset pelisäännöt ovat välttämättömät, jotta yhteisökasvatukseen osallistuvat yksilöt kykenevät toimimaan yhdessä. Lisäksi yhteisökasvatuksessa tärkeä osa on opetella sopeutumaan oman elämänsä yhteisöjen sääntöihin. Säännöt ovat kuitenkin tärkeä osa yhteiskuntamme perustaa. Yhteisökokouksissa sovitaan pelisäännöistä. Yleensä tällaisia pidetään lastensuojelulaitoksissa viikoittain. Murron mukaan (1997, 244) kyseessä ei ole yhteisö, jos siellä ei pidetä yhteisökokouksia. Yhteisökokouksissa käsitellään yhteisön asioita. Jos yhteisössä on ristiriitoja, pohditaan niihin ratkaisua yhteisökokouksissa. Tärkeintä yhteisökokouksissa on se, että pidetään kiinni sovituista asioista. (Murto 1997, 191.)

Yksi suurimmista kompastuskivistä yhteisökasvatuksellisessa yhteisössä voi olla rangaistukset. Yhteisökasvatuksessa ei saa korostaa liikaa rangaistusten kasvattavaa vaikutusta. Yhteisökasvatuksessa rangaistukset antaa vertaisryhmä yhteisökokouksissa eikä kasvattajat. Tämä yksityiskohta saattaa helposti ajaa yhteisön sääntöviidakkoon, kun halutaan kitkeä kasvatettavien ei-toivottua käytöstä, mutta ei luoteta vertaisryhmään. Oleellisinta tässä kuitenkin olisi, että rangaistuksia tai seuraamuksia tulisi käyttää hyvin harkitusti. Enemmän painoarvoa tulisi antaa keskustelulle ja vaatimiselle. Näiden vaatimusten tulisi olla yksinkertaisia, selkeitä ja helposti ymmärrettäviä, jotta ne palvelisivat tarkoitustaan. (Murto 1997, 195–196.) Kaipion mukaan (1977, 96 – 97) juuri yhteisöön tulleelle uudelle jäsenelle ei pitäisi rangaistusta antaa olleenkaan, koska hän ei ole vielä voinut sisäistää yhteisön vaatimuksia ja käytänteitä. Yhteisössä pidempään ollut tuntee vaatimukset ja käytänteet, joten hänen on mahdollista ymmärtää rangaistusten kasvatuksellinen näkökulma. Näin oivalletut rangaistukset toimivat. (Kaipio 1977, 96–97.) Myöskään kontaktia luovaa ja kontrolloivaa roolia ei lastensuojelulaitoksessa tulisi jakaa eri henkilöille, vaan omahoitajan, jolla on paras kontrolli lapseen, tulee viedä läpi myös kontrolloivat toimenpiteen lapsen oman kontrollin pettäessä (Karppinen 2001, 16).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Pro gradu -tutkielmani aiheena ovat siis lastensuojelulaitosten omat ns. talon säännöt. Talon säännöillä tarkoitetaan talon omia käytäntöjä ja menettelytapoja, joita sekä lasten että aikuisten toivotaan noudattavan yhteisen viihtyvyyden ja turvallisuudentunteen saavuttamiseksi. Aiheen valintaan lähtökohtana oli oma kiinnostukseni lastensuojelulaitoksia ja niissä tehtävää työtä kohtaan. Tässä luvussa käyn läpi tutkimukseni toteuttamisen vaihe vaiheelta.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen tutkimus ja tutkimuksellisenä viitekehyksenä tässä tutkimuksessa vaikuttaa sosiaalinen konstruktionismi. Sosiaalinen todellisuutemme rakentuu aina sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa. Sosiaalisen konstruktionismin mukaisesti uskon, että säännöt ovat relativistinen kuva lastensuojelulaitosten todellisuudesta. Säännöt ovat aineisto, jotka antavat mahdollisuuden nähdä lastensuojelulaitosten maailmaan. Sosiaalisen konstruktionismin viitekehyksen mukaisesti ne eivät kuvasta todellisuutta sellaisena kuin se todella on, vaan erilaisina totuuden versiona. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

4.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Tutkimusmenetelmäksi valikoitui kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä, sillä tutkimuksen tarkoituksena ei ole todeta jo tiedossa olevia asioita, vaan löytää uusia näkökulmia (Hirsijärvi, Remes & Rajavaara 2007, 152). Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimusmenetelmä sopi tutkimukseeni myös siinä mielessä, että kvalitatiivisissa tutkimuksissa tutkittavien joukko on yleensä pieni. Valitut tapaukset koetetaan analysoida mahdollisimman perusteellisesti (Eskola & Suoranta 2003, 18).

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineisto voi pelkistetyimmillään olla aineistoa, joka on ilmiänsuultaan tekstiä, kuten minulla. Aineisto voi olla tukijan tekemää tai syntynyt tutkijasta riippumatta. Aineistona voi olla haastattelut, havainnoinnit, päiväkirjat, omaelämäkerrat, kirjeet, tai muu kirjallinen, tai

kuvallinen aineisto, tai äänimateriaali. (Eskola & Suoranta 2003, 15). Oikeastaan mikä tahansa teksti tai tekstiksi muunnettava sopii aineistoksi.

Tutkimukseni tutkimusprosessi pitää sisällään kvalitatiivisen tutkimuksen vaiheet tutkittavan ilmiön määrittelystä ja analysoinnista, tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävän nimeämiseen. Ja lopulta aineiston keruun ja analysoinnin kautta päädytään johtopäätösten tekemiseen. Kontekstina tutkimuksessani on siis lastensuojelulaitokset ja tutkittavana ilmiönä niiden kirjalliset säännöt. Kirjalliset säännöt analysoin ensin sisällönanalyysillä ja lopuksi tein vielä sisällön erittelyn luodakseni ns. tyyppikuvauksen lastensuojelulaitoksesta sääntöjen kautta.

4.2 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena on lastensuojelulaitosten sääntöjä analysoimalla vastata tutkimuskysymyksiin. Tutkimuskysymykseni ovat:

Millaisia talon omia sääntöjä lastensuojelulaitoksissa on?

Mitä säännöt kertovat lastensuojelulaitoksesta?

Tarkoituksena on siis selvittää, millaisia sääntöjä lastensuojelulaitoksissa on. Mihin säännöt kohdistuvat? Entä mitä niillä kieleltään/rajataan? Erityisesti olen kiinnostunut siitä, mitä säännöt kertovat lastensuojelulaitoksista, arjesta ja elämästä siellä? Tarkastelen sääntöjä lastensuojelulaitoksissa tehtävän työn viitekehyksestä ja peilaan niitä nuorten kokemuksiin laitoshoidosta. Sääntöjä analysoidessa tarkoituksena on peilata niitä myös AVIn ja Valviran määräyksiin ja suosituksiin. Onko noudatettu lakia ja ohjeistuksia?

Vaikka lastensuojelulaitosten sääntöjä ei juuri ole tutkittu, ovat säännöt nousseet esiin melkein jokaisessa lastensuojelulaitoksia koskevassa tutkimuksessa. Laitoksiin sijoitettujen lasten arki näyttäytyy useiden tutkimusten mukaan sääntöjen, rajoitustoimenpiteiden ja rangaistusten kautta. Nuorilla on monenlaisia kokemuksia säännöistä ja rangaistuksista, niiden laatimisesta ja toteuttamisesta. Kaikki

kokemukset tässä teemassa eivät ole negatiivisia. Osa nuorista esimerkiksi kertoo, etteivät olisi varmaankaan enää hengissä ilman lastensuojelulaitosten rajoitustoimenpiteitä.

4.3 Sosiaalinen konstruktionismi

Teoreettisena viitekehystenä tutkielmassani on sosiaalinen konstruktionismi. Sosiaalinen konstruktionismi ei ole teoria, vaan sillä tarkoitetaan tietynlaista näkökulmaa maailmaan. Se on näkemys, jonka mukaan sosiaalinen todellisuutemme rakentuu sosiaalisessa ja kielellisessä vuorovaikutuksessa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Sosiaalisella konstruktionismilla on useita eri lähtökohtia; hermeneutiikasta ja filosofiasta, fenomenologiasta, sosiologiasta sekä psykologiasta. Määritelmän painotukset eroavat lähtökohtien mukaisesti. Sosiaalisen konstruktionismin juuret ajoittuvat 1960 ja -70 luvuille, jolloin tieteenfilosofiassa tapahtui kielellinen käänne. Tuolloin alettiin kritisoida kokeellista tutkimusta mm. ihmisten manipuloinnista, joten osa tutkijoista alkoi keskittää huomiotaan kieleen. Kielen ymmärrettiin rakentavan sosiaalista todellisuutta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Burr (2003, 2) kirjoittaa, että sosiaalisen konstruktionismin suuntausta edustavilla on usein yhteneväisiä ajatuksia, mutta ei niitä yhdistäviä ajatuksia. Kovalainen (2001, 21) puolestaan toteaa, että keskeisin yhteneväisyys on positivistisen epistemologian hylkääminen eli sosiaalisen todellisuuden näkeminen muuttumattomana objektiivisena faktana. Sosiaalinen konstruktionismi tarjoaa laaja-alaisen viitekehysten tutkimuksen lähestymiseen. Siksi sitä onkin kritisoitu paljon. Kritiikkiin puolestaan on vastattu painottamalla, että sosiaalinen konstruktionismi on tapa tarkastella todellisuutta. (Kovalainen 2001, 22.)

Tutkimukseni teoreettiseksi viitekehykseksi sosiaalisen konstruktionismin käsitys soveltuu hyvin, sillä lastensuojelulaitoksessa lasten hoitaminen ja kasvattaminen tapahtuvat juuri vuorovaikutussuhteissa. Sosiaalisen konstruktionismin vuorovaikutuksessa rakentuvassa maailmassa kukaan ei toimi yksin, vaan määrittyy kanssakäymisen ja sosiaalisten suhteiden kautta. Ajatukset ja tunteet syntyvät tässä kommunikatiivisessa tilassa yksilöiden välillä, ja yksilöt ovat osa laajempaa kokonaisuutta. Todellisuutta luodaan sosiaalisen toiminnan kautta. (Kovalainen 2001, 22.)

Sosiaalisen konstruktionismin uranuurtajat Berger ja Luckmann (1966, 147) kirjoittavat yksilön sosiaalisen kasvun olevan prosessi. Jokainen meistä syntyy johonkin yhteisöön, joten kasvamme ja opimme muiden ihmisten ympäröivänä. Sosiaalisen toiminnan seurauksena kasvamme yhteisöme normistoon. Olemme siis Berger & Luckmannin (1966) mukaan sosiaalisia olentoja, joille maailma on jo valmiiksi rakennettu. Synnymme siis tietyn maahan, kulttuuriin ja sukuun ja omaksumme sosiaalisessa vuorovaikutuksessa yhteisön mallista kielen sekä tavat. Noudattamalla omaksuttuja tapoja yksilö kasvaa lopulta yhteiskunnan jäseneksi. Koska tavat ja normisto ovat eri yhteisössä erilaisia, sosiaalisen konstruktionismin viitekehyksestä käsin ajatellaan todellisuudesta olevan useita eri versioita. (Berger & Luckmann 1966, 147–149; Helkama, Myllyniemi & Liebkind 2005, 69.)

4.4 Aineisto

Olen ollut kiinnostunut lastensuojelulaitosten arjesta ja säännöistä jo pitkään. Olen viime vuosien aikana kerännyt eri lastensuojelulaitoksissa vieraillessani niiden sääntöjä. Säännöt ovat yleensä nähtävissä laitosten ilmoitustauluilla ja ne annetaan nuorille, vanhemmille sekä työntekijöille näiden tustuessa tai muuttaessa laitokseen. Jotkut laitokset ovat julkaisseet sääntönsä myös omavalvontasuunnitelmassa. Valvira on valtakunnallisessa valvontaohjelmassaan määrännyt, että ympärivuorokautisen sijaishuollon yksiköillä tulee olla kirjalliset kasvatus- ja toimintatavat, jotka ovat laaditut yhdessä henkilökunnan kanssa. Näiden toimintatapojen tulee olla julkisesti nähtävillä, selkeät ja myös lapsille ymmärrettävät. (Valvira 2012, 52.)

Aineistoni kostuu jo minulla olemassa olevista 10 eri lastensuojelulaitoksen säännöistä. En siis ole hankkinut niitä varsinaisesti tätä tutkimusta varten. Kuten jo aiemmassa kappaleessa mainitsin, sääntöjen tulee Valviran ohjeistuksen mukaisesti olla julkisesti nähtävillä. Laissa ei ole tarkempia määräyksiä siitä, miten laajasti julkinen nähtävänä pitäminen on toteutettava. Vähimmäisvaatimuksena on, että säännöt ja omavalvontasuunnitelma ovat lastensuojelulaitoksessa esillä siten, että asiakkaat ja muut asiasta kiinnostuneet voivat perehtyä siihen niin, ettei sitä tarvitse erikseen pyytää. Tämän vuoksi uskalsin lähteä sääntöjä tutkimaan ilman, että lähdin niitä varsinaisesti tutkimukseen pyytämään; niihin on lupa perehtyä ilman että tarvitsee erikseen pyytää.

Aineistoni säännöt ovat sekä kunnallisista että yksityisistä lastensuojelulaitoksista. En tuo lastensuojelulaitosten nimiä esille, sillä niillä ei ole mitään merkitystä tutkimustulosten kannalta. Alun perin minulla oli sääntöjä 12 kpl:tta, mutta alustavassa läpiluvussa huomasin yhden lastensuojelulaitoksen sääntöjen olevankin tarkoitettu itsenäistymisvaiheessa oleville nuorille, joten jätin ne pois tutkimuksesta. Itsenäistymisvaiheessa olevalla nuorella tarkoitetaan sellaista nuorta, joka asuu esimerkiksi vuokrasopimuksella lastensuojelulaitoksen yhteyteen rakennetussa yksiosassa. Kyse on asumisharjoittelusta, ja nuori ei ole enää niinkään osa laitoksen yhteisöä eikä häntä koske samat säännöt kuin muita nuoria. Jätin pois myös vastaanottokodin säännöt, jotka oli tarkoitettu lyhytaikaiseen sijoitukseen. Vastaanottokoti eroaa lastensuojelulaitoksista, joita haluan tutkia, siinä että sen työ painottuu enemmän lastensuojelun avohuoltoon. Lapset tulevat vastaanottokotiin joko kiireellisellä sijoituksella tai avohuollon sijoituksella. Tavoitteena on lasten kotiin paluu. Kyseessä on yleensä lyhytaikainen sijoitus.

Tutkimukseni lastensuojelulaitoksien säännöistä kolmet ovat kaksiosastoisesta laitoksesta, eli niissä on 14 asiakaspaikkaa kahdella eri osastolla. Kahdeksat säännöt ovat yksiosastoisen lastensuojelulaitoksen sääntöjä, ja niissä on 7 asiakaspaikkaa. Tutkimukseni laitokset olivat pääsääntöisesti tarkoitettu 0-17 vuotiaille lapsille, mutta laitoksissa lapset olivat pääsääntöisesti 13–17 vuotiaita. Kahdessa laitoksessa nuorimmat lapset olivat 7 vuotiaita minun siellä käydessäni. Neljät säännöt olivat pelkästään 13–17 vuotiaille tarkoitetuista lastensuojelulaitoksista.

Yhteensä sääntödokumentteja on 41 sivua. Säännöistä viidet olivat yhden sivun mittaisia. Pisimmät säännöt olivat kahdeksan sivun mittaiset, ne olikin nimetty ”sääntökirjaksi”. Loput säännöistä olivat neljästä viiteen sivua pitkiä. Ne olisivat varmasti saaneet mahtumaan pienempäänkin sivumäärään fonttikokoa muuttamalla. Pääsääntöisesti yksisivuiset säännöt olivat otsikoitu lyhyesti ”säännöt, ja useampi sivuiset joko ”säännöt ja toimintatavat” tai siihen suuntaan kuin ”säännöt ja käytännöt”. Kaksissa sääntödokumenteista oli maininta, että lapsen tulee allekirjoittaa säännöt. Toisissa edellytettiin lapsen ”sitoutuvan allekirjoituksellaan” sääntöihin laitokseen tullessaan ja toisissa lapsen allekirjoitus otetaan kohtaan ”olen lukenut ja ymmärtänyt nämä talon säännöt”.

4.5 Aineiston analyysi

Sääntöjä tutkiessani käytin analyysimenetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysiiä ja sisällön erittelyä. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. Tuomen ja Sarajärven (2009, 105) mukaan sisällönanalyysi on menettelytapa, jolla dokumentteja voidaan analysoida systemaattisesti ja objektiivisesti. Tämä kuulosti tutkimukseeni sopivalta analyysimenetelmältä. Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan eritellen, yhtäläisyyksiä sekä eroja etsien ja tiivistäen. Tärkeä asia, joka sisällönanalyysissä on otettava huomioon, on se, että sisällönanalyysillä aineisto saadaan vain järjestettyä. Aineiston järjestely itsessään ei ole vielä mikään tulos, vaan vasta siitä syntyneet johtopäätökset (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103).

Sisällönanalyysillä lähdin hakemaan erityisesti vastausta ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni siitä, millaisia sääntöjä on. Kysymykseen siitä mitä säännöt kertovat arjesta lastensuojelulaitoksessa, ajattelin saavani parhaiten vastauksia tämän jälkeen sisällön erittelyllä. Sisällön erittelyssä lasketaan. Analyysi perustuu siihen, kuinka monta kertaa esimerkiksi jotakin termiä on käytetty. Kuinka monta kertaa jokin asia on kirjoitettu tai mainittu. (Eskola & Suoranta 2003,185.) Tuomi ja Sarajärvi (2009) puhuvat puolestaan aineiston kvantifioinnista. Tuomi ja Sarajärvi toteavat, että sisällönanalyysiiä voidaan jatkaa luokittelun ja kategorioiden muodostamisen jälkeen kvantifioimalla aineisto. Aineiston kvantifiointi voi tuottaa merkittävää lisätietoa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 120 – 122.)

Aineistolähtöisyys tutkimuksessani tarkoitti sitä, että analysoin säännöt ilman teoreettisia etukäteisolemuksia. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 95) kirjoittavat aineistolähtöisen sisällön analyysin avainajatuksen olevan siinä, että analyysiyksiköt eivät ole etukäteen sovittuja tai harkittuja. Tätä noudattaen pyrin analyysiiä tehdessäni unohtamaan kaiken aikaisemman tiedon, havainnot ja teorian mitä minulla aiheestani on. Tämä ei ollut helppoa. Tuomi ja Sarajärvi (2009, 96) toteavatkin aineistolähtöisen tutkimuksen olevan erittäin vaikeaa, sillä ei ole olemassa sinällään ”puhtaita” havaintoja, vaan kaikki ovat lähtöisin tutkijan jo aiemmin asettamasta tutkimustehtävästä. Tutkijan onkin kontrolloitava koko ajan, että analyysi tapahtuu aineiston eikä ennakko-oletusten pohjalta.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi etenee vaiheittain. Miles ja Huberman (1994, 10–11) jakavat aineistolähtöisen sisällönanalyysin kolmeen eri vaiheeseen:

1. Aineiston redusointi (pelkistäminen)
2. Aineiston klusterointi (ryhmittely)
3. Abstrahointi (teoreettisten käsitteiden luonti)

Milesin ja Hubermanin malli toimii pohjana Tuomen ja Sarajärven (2009) tulkinnalle sisällönanalyysin etenemisestä. Aineiston redusoinnissa aineistoa pelkistetään siten, että sieltä karsitaan kaikki tutkimukselle epäolennainen pois. Redusointia ohjaavat tutkimuskysymykset. Klusterointi-vaiheessa redusoidusta aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä, jotka yhdistellään. Samaa asiaa tarkoittavat käsitteet ryhmitellään, ja ryhmät taas yhdistetään luokiksi. Ensin ne yhdistetään alaluokiksi, ja siten uudelleen yläluokiksi. Klusterointi-vaiheen jälkeen aineisto abstrahoidaan. Abstrahoinnissa tutkimuksen kannalta olennainen tieto erotetaan ja valitun tiedon perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 111 – 114.)

Konkreettisesti aineistolähtöistä sisällönanalyysiä tehdessäni toimin Milesin ja Hubermanin (1994) mallin mukaisesti. Aloitin lukemalla aineistoani ensin silmäilemällä, sitten lukemalla tarkemmin muodostaakseni paremman käsityksen aineistosta. Jotta aineisto aukeaisi kattavasti, on siihen tärkeää tutustua moneen kertaan (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5). Tämä pätee varmasti joka tutkimuksen vaiheessa. Ennen kuin siirryin varsinaiseen analyysin tekoon, tein alustavan kvantifioinnin tutkimuksessani. Se on luettavissa aineiston esittely-luvussa. Sitten määritin analyysiyksikön. Tutkimuksessani se on sääntö (lause). Ensimmäinen vaihe sisällönanalyysissä on analyysiyksikön määrittäminen. Aineiston laatu ja tutkimustehtävä ratkaisevat analyysiyksikön määrittelyssä. Se voi olla sana, lause, lauseen osa, ajatuskokonaisuus tai sanayhdistelmä. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 22.) Päätin käyttää analyysiyksikkönä käskymuodossa olevaa lausetta. Esimerkiksi säännön ”Herätys tapahtuu pääsääntöisesti itsenäisesti. Ohjaaja kuitenkin varmistaa nuorten herätyksen” redusoin muotoon: Herää itsenäisesti. Ja toisena esimerkkinä ”Hampaat pestään aamuin ja illoin”, redusoin lauseeksi: Pese hampaat aamuin ja illoin. Tämä vastasi mielestäni parhaiten tutkimuskysymykseen, millaisia sääntöjä lastensuojelulaitoksissa on.

Kävin siis jokaisen lastensuojelulaitoksen säännöt systemaattisesti läpi yksi kerrallaan. Alleviivasin tekstistä sääntöjä (lauseita) lyijykynällä, ja muutin ne analyysiyksiköiksi. Analyysiyksiköt eli käskymuotoiset lauseeni keräsin tarkastuslistoihin. Käskymuotoinen lauseen muodostaminen toimikin kahden ensimmäisen lastensuojelulaitoksen kohdalla helposti. Näissä säännöt oli tehty keskittyen kieltämiseen. Kolmannessa lastensuojelulaitoksessa säännöt oli tehty positiivisessa mielessä, ne keskittyivät kertomaan mitä saa tehdä, jolloin käskymuotoinen lause ei niin helposti sopinutkaan. Käskymuotoon muuttamisessa oli siis tässä kohtaa enemmän haastetta.

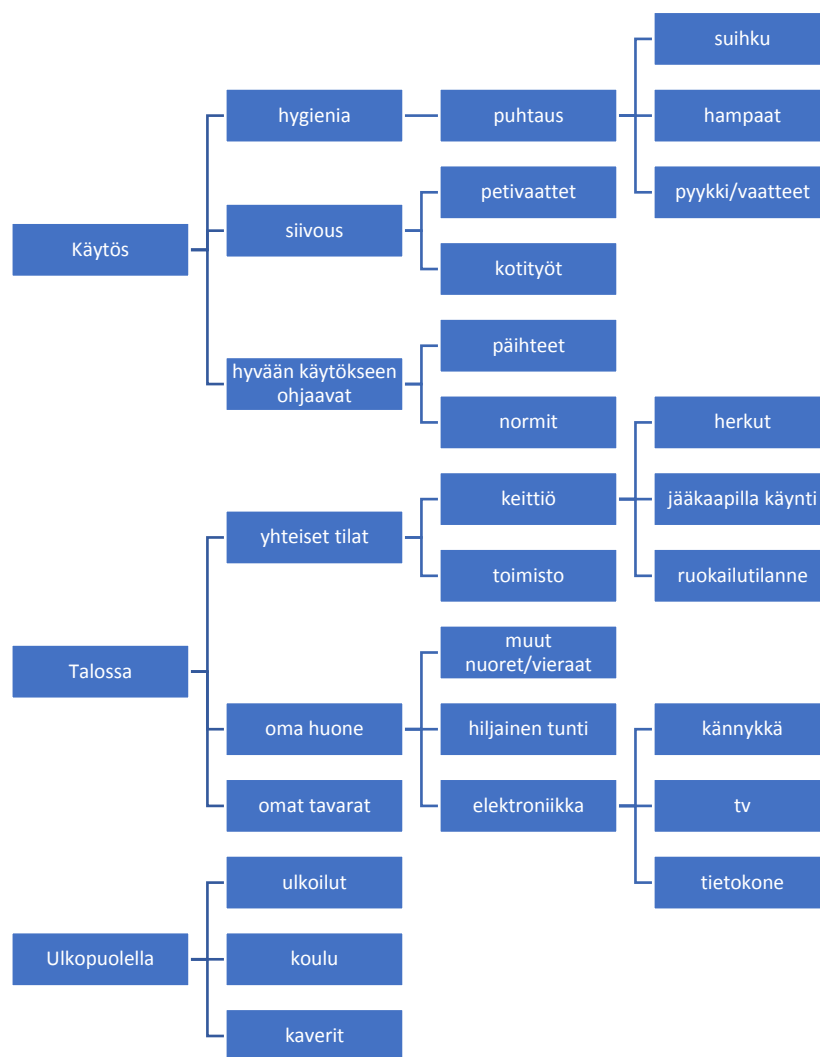
Loppuun päästyäni aloitin uudelleen tarkistaakseni työni. Tarkistuksen tein kaksi kertaa. Jokaisen dokumentin alleviivatut lauseet keräsin aina omaksi listakseen. Näitä listoja kutsutaan aineiston tarkistuslistoiksi (Kyngäs & Vanhanen 1999, 6). Kaiken kaikkiaan tarkastuslistoja oli 10 kappaletta, yksi kustakin lastensuojelulaitoksesta. Listojen lausemäärät vaihtelivat kahdeksasta kolmeenkymmeneen kahdeksaan. Kovasti oli siis eroja. Samalla kun tein listoja, kirjoitin ylös myös yleisiä huomioita ja ajatuksia, joita aineistosta nousi mieleeni. Esimerkiksi huomasin, että säännöissä oli paljon muutakin kuin selkeitä sääntöjä. Osa säännöistä määrittivät esimerkiksi päivärytmin, ja sisälsivät erilaisia aikatauluja. Joissakin säännöissä oli mainintoja seuraamuksista. Kirjoitin listat puhtaaksi tietokoneella, ja tulostin ne. Näin syntyi redusoitu aineisto klusterointia varten.

Kahden tarkastus kerran jälkeen siirryin klusterointi vaiheeseen. Leikkasin tulostamani lauseet, jokaisen omaksi paperisuikaleekseen, ja kävin ne tarkasti läpi. Jokaisen lauseen koodasin omalla listanumerolla ennen leikkausta, jotta voisin palata listaan ja tietyn lastensuojelulaitoksen sääntöihin abstrahointivaiheessa. Etsin lauseistani samankaltaisuuksia ja järjestin samanlaiset omiin pinoihinsa pöydälle. Pinot ryhmittelin sitten omiksi luokikseen.

Kyngäksen ja Vanhasen (1999, 6-7) mukaan alakategorioiden yhdistämistä jatketaan samanlaisten sisältöjen perusteella. Ne nimetään. Alakategoriosta yhdistellään puolestaan sisältöjen perusteella sitten yläkategorioita. Yläkategorioillekin annetaan niiden sisältöä kuvaavat nimet. Yläluokat nimitään siis aina niin, että ne kuvaavat alaluokkia, joista ne on muodostettu. Kyngäs ja Vanhanen (1999, 6-7) kirjoittavat, että luokkia yhdistellään niin kauan kuin se on mahdollista ja tarkoituksenmukaista. Yläkategorioista muodostuu lopuksi yksi kaikkia kuvaava kategoria, joka on vastaus tutkimuksen

kysymykseen. Luokittelun myötä aineisto tiivistyy yleisiksi käsitteiksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 102–114.)

Kuviossa yksi esittelen klusteroidun aineistoni. Siitä on luettavissa, että lastensuojelulaitoksissa on siis kolmenlaisia sääntöjä: on sääntöjä talon sisälle, talon ulkopuolelle sekä erityisiä käytökseen ohjaavia sääntöjä.

Kuvio 1. Klusteroitu aineisto.

Aineistoni 233 lausetta jakautuivat luokittelussani ensin 42 pinoon pöydälle, sitten pienen pohdinnan ja yhdistelyn jälkeen 25 pinoon. Kun jätin pois ne pinot, joissa oli vain yksi lause, syntyi ensin 18 alaluokkaa. Tämän jälkeen jako tapahtui 10 yläluokkaan. Kaikki pinot eivät kuuluneet alaluokkaan, vaan osa meni suoraan yläluokkaan. Yläluokat jakaantuivat vielä kahdeksaan alakategoriaan ja lopulta kolmeen yläkategoriaan kuvion yksi mukaisesti.

Kvantifioimalla redusointi-vaiheessa syntyneet lauseet sain luotua kuvauksen lastensuojelulaitoksen arjesta. Laskin kuinka monta kertaa analyysiyksikköni eli lauseet toistuivat säännöissä. Mitä lauseita oli eniten? Oliko lausetta, joka löytyisi jokaisesta sääntödokumentista? Mihin kuvion yksi laatikoista kuuluu eniten lauseita? Tutkimuksessani ei löytynyt yhtään lausetta, joka olisi ollut jokaisessa sääntödokumentissa. Otin tyyppikuvaukseen mukaan ne lauseet, jotka löytyivät yli puolesta säännöistä, ja maalasin niiden avulla kuvan tyypillisestä lastensuojelulaitoksesta.

5 TUTKIMUSETIIKKA JA TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Ensisijainen vastuu hyvästä tieteenkäytännön toteuttamisesta on tutkijalla itsellään. Tutkimus kun on hyväksyttävä vain, jos se on tehty hyvän tieteenkäytännön edellyttämällä tavalla. Koko tutkimusprosessin ajan on pidettävä mielessä eettisen tarkastelun kestävä toimintatapa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 27–30). Kerron tässä kappaleessa tutkimukseni hyvästä tieteellisestä käytännöstä ja luotettavuudesta.

Tutkimusetiikan näkökulmasta katsottuna tässä tutkimuksessa on noudatettu tieteellisen käytännön keskeisiä lähtökohtia, kuten Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012, 6) edellyttää. Toimintatapoina minulla ovat olleet rehellisyys sekä huolellisuus ja tarkkuus. Näitä lähtökohtia olen pitänyt punaisena lankanani niin tulosten tallentamisessa, esittämisessä kuin arvioinnissakin. Lisäksi olen kiinnittänyt huomiota avoimuuteen ja vastuullisuuteen kuvaamalla esimerkiksi analyysini hyvin tarkoin. Tutkimus on tehty suunnitelmallisesti, ja siinä syntynyt aineisto on itselläni tallennettuna niin että lastensuojelulaitoksia ei voi enää tunnistaa kuin myös alkuperäisinä sääntöinä, joista tarkastaminen on mahdollista. Raportoinnissani olen käyttänyt asianmukaisia viittauksia.

Erityistä eettistä pohdintaa kävin tutkimukseni aineiston suhteen. Onko minulla oikeus tutkia saamiani lastensuojelulaitosten sääntöjä ilman, että kerron tutkimuksestani kyseisille laitoksille? Tutkimuseettinen neuvottelukunta antaa tähänkin vastauksen. ”Tutkimukseen osallistumisen tulee aina olla vapaaehtoista ja perustua riittävään tietoon”. Vapaaehtoisen suostumuksen periaatteesta voidaan poiketa ”tutkittaessa julkistettuja ja julkisia tietoja sekä arkistoaineistoja”. Lastensuojelulaitosten sääntöt ovat julkista tietoa, ja ne on Aluehallintovirastojen ja Valviran mukaan oltava kaikkien saatavissa. Näin ollen en ole tarvinnut lupaa aineistoni tutkimiseen. Päätin kuitenkin olla julkaisematta tutkimukseni lastensuojelulaitosten nimiä juuri siitä syystä, että en ole pyytänyt lupaa tutkimukseen. Nimillä ei ole tutkimukseni kannalta mitään merkitystä, mutta eettisesti niiden julkaisemattomuudella on merkitystä. (Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimat eettiset periaatteet.)

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on huomioitava aineiston laatu, analyysi ja tulosten esittäminen. Tutkimukseni aineisto oli juuri sitä, mikä oli tutkimuksen kannalta oleellista tutkia,

sillä säännöt olin hankkinut ns. suoraan lastensuojelulaitosten seinältä. Analyysivaiheessa taas korostuvat tutkijoiden taidot, arvostukset ja oivalluskyky. Sisällönanalyysissä haastetta lisää tutkijoiden kyky pelkistää ja luokitella aineisto kuvaamaan tutkittavaa ilmiötä mahdollisimman luotettavasti. (Latvala & Vanhanen-Nuutinen 2001, 36–37). Sisällön analyysi on suosittavuudestaan huolimatta kuitenkin vaativa analyysimenetelmä. Sen onnistuneeseen käyttämiseen on käytettävä paljon aikaa ja pohdintaa (Kygäs & Vanhanen 1999, 11).

Analyysia varjosti epäilykseni liian pienestä aineistosta, mutta epäilykseni haihtui aineiston alkaessa vain toistaa itseään. Säännöt, kun olivat hyvin samankaltaisia, ei isompi aineisto olisi juurikaan tuonut uutta tutkimustulokseen. Eskola ja Suoranta (2008, 60–61) lopettivat pohdintani aineiston koosta loppulta kokonaan, sillä he kirjoittavat, että aineiston tieteellisyyden kriteeri määräytyy laadun perusteella. Ymmärsinkin, että aineiston suuruus ei ole laadullisen tutkimuksen pätevyyden mittari, vaan aineistosta tehtävä tulkinta.

Tässä tutkimuksessa tutkimuksen luotettavuutta ja aineiston analyysiä ei voida erottaa toisistaan, sillä ne kulkevat niin läheisesti käsi kädessä. Luotettavuuden todentamiseksi tutkimuksen analyysivaiheessa pyrin työskentelemään systemaattisesti, ja tein tarkastukset aina kahteen kertaan. Tarkastin, olinko löytänyt kaikki oleelliset säännöt. Tarkastin, olinko muuttanut säännöt sopiviksi lauseiksi. Tarkistin, olinko laittanut kaikki lauseet tarkastuslistalle ja niin edelleen. Koko analyysiprosessin pyrin kirjoittamaan auki mahdollisimman tarkasti. Siitä huolimatta en voi kieltää, etteikö siihen mitä tutkimuksessani tuli esille, tai nostin esille, ei vaikuttaisi pitkä työkokemukseni lastensuojelussa ja sijaishuollossa. Minuun on varmasti vaikuttanut työkokemukseni ja mielenkiintoni aiheeseen. Tästä huolimatta uskon vakaasti, että joku toinen tutkija olisi päätenyt melkein samaan tulokseen.

5 LASTENSUOJELULAITOSTEN OMAT SÄÄNNÖT

Tutkimukseni kohteena olivat kymmenen lastensuojelulaitoksen säännöt. Tässä kappaleessa kerron tutkimukseni tulokset eli millaisia sääntöjä lastensuojelulaitoksissa on ja mitä ne kertovat lastensuojelulaitoksesta. Yhteensä tekstisivuja aineistossani oli 41. Sääntödokumenttien laajuudet vaihtelivat kovin, sillä säännöt olivat yhdestä sivusta aina kahdeksaan sivuun. Sääntölauseita dokumenteista löytyi 233. Tutkimuksessani ei löytynyt yhtään sääntöä, joka olisi ollut sama kaikissa laitoksissa, vaikka sääntödokumentit olivat kaikki hyvin saman sisältöisiä.

5.1 Sääntöjen, normien ja arvojen sekamelska

Tutkimukseni säännöt sisälsivät paljon muutakin kuin sääntöjä. Dokumentit oli nimetty säännöiksi, tai sitten vaihtoehtoisesti esimerkiksi sääntökirjaksi, säännöt ja toimintatavat sekä säännöt ja käytännöt. Varsinaisten sääntöjen lisäksi dokumentit sisälsivät erilaisia aikatauluja, tietoja viikkorahoista ja hankinnoista kuten vaateostoista. Lisäksi ne sisälsivät arvoja. Kolmessa dokumentissa oli mainittu myös seuraamuksia sääntöjen noudattamatta jättämiselle. Neljässä dokumentissa oli maininta yhteisökokouksesta (nuorten kokous).

Yleisimmin säännöt olivat tehty keskittyen kieltämään. Vain yhdet säännöt oli tehty positiivisessa mielessä, ne keskittyivät kertomaan mitä saa tehdä. Eniten kiellettyä laitoksissa oli päihteiden ja tupakan käyttö. Lisäksi melkein kaikissa säännöissä kiellettiin väkivalta ja teräaseet. Tällaiset säännöt olen luokitellut analysoinnissani käytökseen ohjaaviksi. Muita yläkategorioita tutkimuksessani ovat säännöt talossa ja sen ulkopuolella.

Tarkkinen (2012) on pro gradu-tutkimuksessaan tutkinut rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Tarkkisen tutkimuksessa toistuivat tietyt tilanteet, joita olivat lapsen karkaamiset sekä päihteiden ja tupakan käyttö. Tarkkinen toteaaakin, että rajoitustoimenpiteiden käyttötilanteista suurin osa liittyi päihteiden käyttöön. Ei siis ihme, että päihteettömyys on laitosten säännöistä yleisimpiä. Myös tupakka oli usein

esillä Tarkkisen tutkimuksessa, kuten tutkimissani säännöissä. Tarkkisen tutkimus on tehty vuoden 2010 rajoituspäätöksistä, ja silloin tupakointiin ja tupakkatuotteiden hallussapitoon oli vielä puututtu rajoitustoimenpitein. Valvira on myöhemmin ohjauskirjeellä tarkentanut, ettei tupakointiin pidä puuttua rajoitustoimenpiteillä vaan kasvatuksellisin keinoin. (Tarkkinen & Forsberg 2013, 665.)

5.2 Käytökseen ohjaavia sääntöjä

Suurin osa lastensuojelulaitosten säännöistä on kohdistettu lasten käytökseen ohjaamiseen. Tämä tietysti on luonnollista, kun lastensuojelulaitoksen tehtävänä on kasvattaa yhteiskuntaan kunnollisia kansalaisia. Lastensuojelulaitosten käytöstä ohjaavat säännöt ohjeistivat lasta hyvään hygienian hoitoon, oman huoneen puhtaanapitoon ja yleisesti hyvään käytökseen.

Muutamissa säännöissä oli mainittuna, että hygieniasta on huolehdittava ja että puhtaat vaatteet tulee vaihtaa säännöllisesti. Yleisesti hygienia-luokkaan kuuluivat sellaiset säännöt kuin: hampaiden pesu aamuin ja illoin sekä suihkussa käynti päivittäin. Kahdeksassa lastensuojelulaitoksessa oli sääntönä, että lapset siivoavat huoneensa itse kerran viikossa. Lisäksi oli sääntöjä siitä, että pyykkiä tulee pestä itse, ja lakanat vaihtaa joka toinen viikko. Muita puhtauteen liittyviä sääntöjä oli, että omat jäljet on siivottava ja siivottava on myös oma vastuu alue yhteisistä tiloista.

Hyvään käytökseen ohjaavat säännöt jaoin kahteen luokkaan, päihteisiin ja normeihin. Osa tähän kategoriaan kuuluvista säännöistä ohjasi siis nuoria kieltämällä päihteiden käytön: ei tupakkaa, alkoholia eikä huumeita. Myös tulentekovälineiden hallussapito kiellettiin muutamissa säännöissä. Lisäksi oli normeja, jotka voidaan luokitella myös arvoiksi. Osa niistä on yhteisökasvatuksen periaatteiden mukaisia itsestään selvyyksiä, joita ei säännöissä erikseen tarvitsisi mainita, kuten ehdoton väkivallattomuus. Tähän liittyviä sääntöjä olivat esimerkiksi: älä kiusaa, älä kiroile, älä huuda, ei väkivaltaa ja ei teräaseita. Muutamissa säännöissä mainittu yksinkertaisesti ja ympäripyöreästi, että käyttäydy hyvin. Mielestäni hyvin hämmentävä sääntö ja varmasti lapsen vaikea sisäistää. Lisäksi oli sääntöjä siitä, että sääntöjä tulee noudattaa ja aikuisia tulee totella. Muita tulee kohdella kunnioittavasti.

5.3 Sääntöjä talon sisälle

Talon sisälle sääntöjä lastensuojelulaitoksissa oli nuoren tavaroita ja omaa huonetta koskien sekä talon yhteisiin tiloihin kuten ohjaajien toimistoon ja keittiöön. Yli puolissa säännöissä oli kiellettyä tavaroiden lainaaminen. Osassa mainittiin myös rahan lainaamisen kielto ja kaupankäynti. Lastensuojelulaitosten lapset eivät siis käy kauppaa keskenään, eivätkä lainaa toisilleen rahaa tai tavaroita. Omien tavaroiden luokkaan lisäsin vielä säännön siitä, että toisten tavaroita ei saa rikkoa.

Omassa huoneessa sai toisissa laitoksissa muut nuoret vierailulla. Kaksissa säännöissä vierailut toisten huoneissa oli kiellettyjä. En osaa tulkita säännöistä kielletäänkö niissä ilman lupaa toisen huoneeseen meno vai yleisesti, että kukaan kaveri ei koskaan voi tulla lapsen huoneeseen. Muissa säännöissä kiellettiin selkeästi toisen huoneeseen meno ilman lupaa, ja kehoitettiin pitämään ovi auki. Ovi on pidettävä auki eteenkin, jos vierailulla on toista sukupuolta oleva kaveri. Muita omaa huonetta koskevia sääntöjä oli mm. että sinne ei saa viedä juomapulloja. Lisäksi oli sääntöjä, että jos on sairas, on pysyttävä omassa huoneessa ja musiikkia on huoneessa kuunneltava muut huomioiden.

Mielenkiintoisimpia omaa huonetta koskevia sääntöjä olivat ajat, jolloin huoneessa on pakko olla. Kuudessa sääntödokumentissa oli sääntö, että nuoren on oltava omassa huoneessaan tunnin ajan ilta-päivällä. Ajat vaihtelivat joko klo 14–15, klo 15–16 tai klo 16–17. Tällöin sääntöjen mukaan tehtiin läksyjä. Kolmessa laitoksessa tuntia kutsuttiin ”hiljaiseksi tunniksi”. Eräässä sääntödokumentissa se määritellään näin ”Hiljainen tunti käsittää huoneessa oloa; rauhoittumista, läksyjen tekoa tai lepäämistä”. Samaan luokkaan laitoin myös heräämisajat, eli milloin huoneesta pitää tulla ulos aamupalalle. Herääminen tapahtui yleensä joko klo 8 tai klo 9. Kolme laitosta määriteli säännöissään, että lapsen tulisi herätä itsenäisesti.

Liitin omaa huonetta koskeviin sääntöihin myös elektroniikan. Sillä eteenkin kännykän käyttöä koskien oli monia sääntöjä ja osa niistä koski omaa huonetta. Seitsemässä sääntödokumentissa kerrottiin, että lasten tulee antaa kännykkä yöksi toimistoon. Muita kännykän käyttöä koskevia sääntöjä oli, että kännykkää ei saa käyttää yhteisessä tekemisessä, ei saa luovuttaa toiselle nuorelle ja kahdessa laitoksessa kehoitettiin puhumaan omat puhelut kännykkään omassa huoneessa. Elektroniikkaan kännykän

lisäksi luokittelin tietokoneen ja television. Tietokoneesta sääntöjä oli, että tietokoneella ollaan yksin ja että pelaaminen tulee lopettaa ennen iltapalaa. Televisioon liittyi yleisimmin sääntö, että ohjelmien katsomisessa noudatetaan ikärajoja.

Talon yhteisiä tiloja koskevat säännöt kielsivät nuorilta menon ohjaajien toimistoon. Toimistoon, johon kännykät viedään yöksi ja jossa arvotavarat säilytettiin. Joissakin laitoksissa toimistossa mainittiin säilytettävän myös ihokarvojen leikkaamiseen käytettävät höylät. Myös keittiötä koskevia sääntöjä oli jonkin verran. Mielestäni mielenkiintoisin tähän luokkaan kuuluva on kahdessa laitoksessa oleva kieltö mennä jääkaapille ilman lupaa. Jääkaapissa kiellettiin myös omien ruokien ja herkkujen säilyttäminen. Herkuttelu oli sallittu vain viikonloppuisin. Muita sääntöjä olivat pese kädet ennen ruokailua, syö vain keittiössä ja juo kahvia vain ruokailun yhteydessä korkeintaan 1-2 kuppia. Erityisesti yhden laitoksen säännöissä oli kiinnitetty huomiota ruokailutapoihin ja siellä sääntöinä olivat älä laita kyynärpäitä ruokapöydälle, käytä veistä ja haarukkaa sekä nouse ruokapöydästä vasta luvan saatuasi. Useassa laitoksessa oli käytössä myös nuorten ns. keittiövuoro kerran viikossa.

5.4 Sääntöjä talon ulkopuolelle

Talon ulkopuoliset säännöt liittyvät kouluun, ulkoiluun ja kavereihin talon ulkopuolisiin kaverisuhteisiin. Eteenkin kaksi lastensuojelulaitosta oli tehnyt erityisiä sääntöjä koulunkäynnin suhteen: koulua oli käytävä ja koulussa tuli noudattaa koulun sääntöjä. Yleisempiä useamman laitoksen sääntöjä olivat, että koulusta tullaan suoraan kotiin, läksyt tehdään heti, hiljaisella tai ennen harrastuksia. Kokeisiin luetaan edeltävä ilta.

Ulkoiluihin liittyvät säännöt olivat pääasiassa aikatauluja. Ulkoilla sai ruoanjälkeen tai tiettyinä aikana esimerkiksi klo 16:30 – 20:00. Yhdessä laitoksessa vietettiin kerran viikossa koti-iltaa, jolloin ulkoiluja ei ollut ja toisessa laitoksessa mainittiin, että yhteisöpäivinä ei ulkoilla. Tärkeänä sääntönä näin, että ohjaajille tuli kertoa, minne menee ulkoillessa. Laitokseen tuli palata kotiintuloaikaan mennessä. Myös kaverit olivat tervetulleita laitokseen vierailulle, mutta vieraista oli aina sovittava etukäteen.

5.5 Tyypillinen lastensuojelulaitos

Mitä säännöt sitten kertovat lastensuojelulaitoksesta ja arjesta siellä? Tutkimukseni lastensuojelulaitoksilla päivärytmi oli selkeä. Lasten arkeen sisältyi sääntöjen mukaan koulunkäynnin lisäksi vapaa-ajan toimintoja ja kotitöitä. Lasten arki näyttää pitkälti noudattavan Raisa Cacciatoren (2011) kolmea ohjetta: mitään ei saa mennä rikki, ketään ei saa satuttaa ja mitään peruuttamatonta ei saa tapahtua. Kiellettyä on siis väkivalta, teräaseet sekä päihteet ja tupakka. Toisten tavaroita ei saa rikkoa, varastaa tai lainata.

Säännöt kertovat lapsista, jotka käyvät suihkussa päivittäin ja pesevät hampaansa aamuin illoin. Lapset siivoavat huoneensa kerran viikossa ja tekevät myös kotitöitä hoitamalla vastuu alueensa talon yhteisistä tiloista ja keittiövuorossa. Lapset herkuttelevat viikonloppuisin. Lapsilla käy vieraita sovitus- tusti. Lapset eivät mene ilman lupaa toistensa huoneisiin ja antavat kännykkänsä yöksi toimistoon. Lapset tekevät läksyjä, rauhoittuvat tai lepäävät huoneessaan ”hiljaisella tunnilla”.

Tutkimani säännöt kertovat, että lastensuojelulaitoksissa arjesta pyritään luomaan mahdollisimman turvallista, kodinomaista ja kuntouttavaa lapsille. Säännöllisellä päivärytmillä pyritään tuomaan lasten elämään ennustettavuutta. Monille lapsille normaali, joka päivä samana toistuva, arki on jo kuntouttavaa. Kodinomaisesta arjesta lastensuojelulaitosten säännöissä kertovat juuri päivärytmi sekä ruokailuajat, terveydestä, vaatetuksesta ja puhtaudesta huolehtiminen, koulunkäynti, läksyjen teko, kokeisiin luku, vapaa-ajan vietto, harrastukset ja ystävät, kodin siisteys, rajat, uni ja lepo. Säännöt eivät juuri eroa keskiverto perheen säännöistä.

Suomessa ei ole aiemmin tutkittu lastensuojelulaitosten sääntöjä, mutta perheiden sääntöjä on tutkittu jonkin verran haastattelututkimuksilla. Esimerkiksi Ikola (2000) on tutkinut pro gradu-tutkimuksessaan perheen sääntöjä ja niiden noudattamista. Ikola on tutkimuksessaan jakanut perheen säännöt seuraaviin luokkiin: Perheen yhteiselämän säännöt (kuten kotiintulo, nukkumaanmeno- ja ruoka-ajat, ruokailutavat, kielenkäyttö, lasten keskinäinen käytös, televisio), velvollisuuksia koskevat säännöt (kuten koulutehtävät, tavaroiden laittaminen paikalleen, omasta puhtaudesta huolehtiminen) ja käyttäytymissäännöt kodin ulkopuolella (kuten kohteliaisuus ja hyvä käytös aikuisia kohtaan, sopu toiste

lasten kanssa) ja turvallisuussäännöt, kuten liikennesäännöt ja omassa pihapiirissä pysyminen. Hirsijärven (1981) tutkimuksessa äitien nimeämät säännöt koskivat useimmiten erilaisia aikoja (ruoka- ja nukkumaanmenoajat), tapoja (kielenkäyttö, ruokailutavat) ja velvollisuuksia (kotityöt). (Hirsijärvi & Laurinen 2004, 157 - 159.) Molemmat tutkimukset vahvistavat näkemykseni siitä, että lastensuojelulaitosten säännöt eivät juuri eroa keskiverto perheen säännöistä.

5.6 Säännöt vs. rajoitustoimenpiteet

Löysin sääntöjä siitä, mitä saa tehdä ja mitä ei saa tehdä. Sitä mitä sääntöjen rikkomisesta seurasi, ei juuri ollut sääntöihin kirjattu. Seuraamuksia löytyi vain muutamista säännöistä. Seuraamuksina oli esimerkiksi, että sääntöjen rikkominen johtaa keskusteluun ohjaajan kanssa ja ohjaaja voi sitten asettaa lapselle seuraamuksen. Millaisen seuraamuksen? Sitä ei mainittu. Toisissa säännöissä seuraamuksina oli mainittu muun muassa, että jos kieltäytyy keittiövuorostaan, niin ”viihdykkeet” otetaan pois. En tiedä mitä viihdykkeillä tarkoitetaan. Myös useimmissa perheissä käytössä oleva ns. kotiaresti kuului muutaman laitoksen seuraamuksiin, sillä velvoitteitaan laiminlyömällä tai käytöksen sitä vaatiessa kerrottiin ulkoiluja voitavan evätä. Säännöistä pidetään siis lastensuojelulaitoksissa kiinni, kuin missä tahansa kodissa. Lapsen rankaiseminen on nykyään ihan yhtä oikeutettua ja sallittua kuin ennenkin, edellyttäen että se tapahtuu oikeasta syystä eli lapsi on tehnyt väärin. ja että käytämme oikeutettuja ja sallittuja menetelmiä (Tahkokallio 2005, 192).

Varsinaisia rikkomuksia lasten perusoikeuksiin tai itsemääräämisoikeuden rajoittamiseen en säännöistä löytänyt. Etelä-Suomen aluehallintovirasto selvitti alueensa kunnallisten lastensuojelulaitosten tilannetta vuonna 2014. Tuloksena oli, että rajoitustoimenpiteitä käytettiin paljon, ja lisäksi Aluehallintovirasto kiinnitti huomiota lastenkodeissa harjoitettaviin laittomiin rajoitustoimenpiteisiin. Lasten puheluja saatettiin kuunnella ja he saivat tupakoida vanhempien luvalla. Talojen omissa säännöissä oli siis Etelä-Suomen Avin mukaan epäkohtia. (Aluehallintovirasto 2014.)

Tässä tutkimuksessa säännöt olivat kaikki Valviran ja Avi määräysten ja suositusten mukaisia. Melkein jokaisessa lastensuojelulaitoksessa lapsilla oli käytössä omat puhelimet, joilla pitää yhteyttä perheeseen, läheisiin ja ystäviin. Laitoksissa sai vierailla ystäviä, ja lapset saivat ulkoilla vapaasti kotituloaikojen puitteissa. Talojen säännöt pitivät siis sisällä vain kasvatuksellisia rajoja.

6 RAKKAUS JA RAJAT – POHDINTAA SÄÄNNÖISTÄ

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää millaisia sääntöjä lastensuojelulaitoksissa on ja mitä säännöt kertovat lastensuojelulaitoksesta. Tutkimusaineistona olivat kymmenen lastensuojelulaitoksen niin sanotut talon säännöt. Talon säännöillä tarkoitetaan siis lastensuojelulaitosten eli ”talojen” omia käytäntöjä ja menettelytapoja, joita sekä lasten että aikuisten toivotaan noudattavan yhteisen viihtyvyyden ja turvallisuudentunteen saavuttamiseksi. Tämä tutkimus vastasi tavoitteeseensa. Se tuo esille lastensuojelulaitokset, joissa eletään kodinomaisesti ja kuntouttavasti noudattaen samoja sääntöjä kuin keskiverto perheissäkin.

Tutkimukseni kohteena olleissa 10 lastensuojelulaitoksessa säännöt sisälsivät paljon muutakin kuin sääntöjä. Tutkimani sääntödokumentit oli nimetty säännöiksi, tai sitten vaihtoehtoisesti esimerkiksi sääntökirjaksi, säännöt ja toimintatavat sekä säännöt ja käytännöt. Varsinaisten sääntöjen lisäksi dokumentit sisälsivät erilaisia aikatauluja, tietoja viikkorahoista ja hankinnoista kuten vaateostoista. Lisäksi ne sisälsivät arvoja. Yleisimmin säännöt olivat tehty keskittyen kieltämään.

Yhteensä sääntödokumentteja on 41 sivua. Säännöistä viidet olivat yhden sivun mittaisia. Pisimmät säännöt olivat kahdeksan sivun mittaiset, ne olikin nimetty ”sääntökirjaksi”. Loput säännöistä olivat neljästä viiteen sivua pitkiä. Ne olisivat varmasti saaneet mahtumaan pienempäänkin sivumäärään fonttikokoa muuttamalla. Tässä sääntöjen määrässä lastensuojelulaitosten säännöt eroavat suuresti perheiden säännöistä. Esimerkiksi Ikolan (2000) perheiden sääntö-tutkimuksessa vanhemmat nimesivät keskimäärin 9 sääntöä perhettä kohden. Onko siis laitoksen kaikista toiminnoista pakko kirjata sääntö? Eikö esimerkiksi hygieniaa ja siivousta koskevia toimintoja tai tapoja voisi noudattaa ilman kirjausta sääntöihin? Monet asiat tutkimukseni lastensuojelulaitosten säännöistä ovat sellaisia, että ne voisi lapille kertoa muulla tavalla kuin sääntönä. Ne ovat toimintatapoja, joita noudatetaan kaikissa kodeissa kuin laitoksissakin.

Ketä varten säännöt oikeastaan oli tehty? Käydessäni laitoksissa ja saadessani säännöt, minulle kerrottiin että säännöt jaetaan lapsille ja ne ovat nähtävissä ilmoitustaululla. En tiedä kuinka tarkkaan

säännöt käydään lasten kanssa läpi. En myöskään usko, että lapset osaisivat sääntöjä ulkoa, ei ainakaan monisivuisia sääntökirjoja. Mitä enemmän sääntöjä on, sitä vaikeampi myös henkilökunnan on niitä muistaa. Uskon vakaasti, että laitoksessa, jossa sääntöjä on paljon, henkilökunnalla on myös tapana soveltaa sääntöjä omalla tavallaan. Miksi siis laatia paljon sääntöjä, jos niitä ei välttämättä kukaan noudata? En tiedä noudattaako kukaan kotonakaan sääntöjä kirjaimellisesti. Ajattelisin, että sääntöjen soveltamisella, ja luvalla joskus joustaa, luodaan enemmän kodinomaisuutta, kuin millään muulla toiminnalla. Se, että joskus lauantaina elokuva voidaan katsoa loppuun, eikä mennä nukkumaan kirjaimellisesti sääntöjen mukaan, tai jos joskus palkitaan lapsi pidemmällä ulkoiluajalla, maksaa itsensä kiintymyksenä ja hyväksyntänä takaisin.

Vaikka lastensuojelulaitosten sääntöjä ei ole tutkittu, ovat säännöt nousseet esiin melkein jokaisessa lastensuojelulaitoksia koskevassa tutkimuksessa. Lapset ottavat puheeksi säännöt ja rajoitukset, sillä laitosten arki näyttäytyy lasten kokemuksissa sääntöjen, rajoitustoimenpiteiden ja rangaistusten kautta. Nuorilla on monenlaisia kokemuksia säännöistä ja rangaistuksista, niiden laatimisesta ja toteuttamisesta. Kaikki kokemukset tässä teemassa eivät kuitenkaan ole negatiivisia. Osa nuorista ilmoitti, etteivät olisi varmaankaan enää hengissä ilman rajoitustoimenpiteitä. Nuoret ymmärsivät kyllä sääntöjen ja seuraamusten merkityksen, eikä niitä nähty vain negatiivisena asiana. (Pihlajamäki 2016.)

Suomi24 www-sivulla nimimerkki ”lastenkodissa elänyt” on kuvannut lastensuojelulaitosten sääntöjä kirjoittaessaan vastausta kysymykseen millaista lastenkodissa on. Hän kirjoittaa juuri sääntöjen kodinomaisuudesta, ”onhan tavallisessakin kodissa säännöt”, ja siitä että jollekulle nekin säännöt voivat olla liikaa.

”Koska lastenkodeissa useimmiten on lapsia enemmän kuin normaalissa perheessä, säännöt ovat myös tiukempia. Niitä ei ole tehty kiusallaan vaan tarkoituksena on kasvattaa lapsesta nuori, joka osaa noudattaa sääntöjä yhteisen viihtyvyyden lisäämiseksi. Ja toki, jos sääntöjä rikkoi, siitä myös seurasi rangaistus, yleensä arestia (eli esim ei kavereita, ei viikkorahaa). Näin sitä opittiin kunnioittamaan. Toki itsekin hangoittelin sääntöjä vastaan ja kovasti, elin uskossa ”säännöt on tehty rikottaviksi”. Mutta pidemmän päälle alkoi jatkuva arestissa oleminen ..tuttaa, joten parhaimmaksi koin niiden

noudattamisen. Huomattavasti mukavimmat oltavat olivat kun osasi noudattaa sääntöjä ja kunnioittaa niitä.”

”Säännöistä vielä sen verran, että normaaleissa perheissäkin noudatetaan samoja sääntöjä, ei vain lastenkodeissa. Kotiintuloajat, koulussa käynti, päihteet. Lastenkodeissa niistä vain lapset tekevät numeron, sillä monesti he ovat saaneet kotioloissa elää kuin pellossa, jolloin myös yleensä ongelmat alkavat. Ja kuten muussakin maailmassa pätee sanonta ”kohtelee muita kuin tahtoisit itseäsi kohdeltavan” sama pätee lasten kodissa. Jos sinä siellä kiroat ja meuhkaat hoitajalle, et voi olettaa että he puhuvat sinulle kauniisti ja tekevät kuten sanot. Vanhempasi ehkä siihen ovat sortuneet, mutta lasten kodin hoitajat eivät.”

”Mutta mikäli sinne joudut (tai pääset), se on kuin tavallinen koti sääntöineen ja vaipauksineen, tosin hoitajia ja muita lapsia enemmän.” (Suomi24 – keskustelupalsta.)

Sääntöjä pohdittaessa on ehdottomasti huomioitava, se että lasten sijoitusten taustalta löytyy usein murrosikään liittyviä ristiriitoja vanhempien kanssa, ja sijoituksena syynä ovat esimerkiksi lapsen tai vanhemman päihdeongelma, lapsen koulunkäyntiongelmia sekä rajattomuus tai vanhempien kyvyttömyys suojella ja rajoittaa lasta. Nämä taustat ja syyt vastakkain aseteltuna kulmineituvat usein kysymykseen vapaudesta. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 51.) Miten siis asettua sääntöihin, kun niitä ei ehkä ole koskaan elämässä ollut? Tällöin ei varmasti ole merkitystä sillä paljonko sääntöjä on, ja ovatko ne kuten missä tahansa kodissa.

Kaikki lapset tarvitsevat rajoja. Mikäli rajoja ei ole, lapsi alkaa pian päättää itse omista asioistaan. Rajattomuus aiheuttaa sitten monenlaisia ongelmia, koska lapsi ei ole tarpeeksi kypsä kantamaan sellaista vastuuta. Suomessa lapsia kasvatetaan yleensä rajoilla ja rakkaudella. Nähdään, että lapsella on oikeus ja mahdollisuus turvalliseen kasvuun ja kehitykseen, siksi hänelle asetetaan rajat ja häntä rakastetaan. Matinlompolonkin (2007) mielestä rajojen asettaminen on kasvatuksessa keskeistä, mutta tärkeämpää on se, mitä rajojen välistä löytyy. Tekniset kiellot ja säännöt on helppo laatia ja toteuttaa. Mutta jos rajojen sisällä on tyhjyyttä, toimeettomuutta ja tunteettomuutta, saattavat rajat toimia jopa itseään vastaan. Rajojen ja rakkauden lisäksi tärkeintä onkin lasten kasvatuksessa mielekäs toiminta, terveellinen toimeettomuus sekä kiinnostus lasten tekemiseen ja ajatuksiin. (Matinlompolo 2007, 109.)

Tutkimieni lastensuojelulaitosten säännöistä käy siis ilmi rajat, mutta miten on rakkauden laita? Eteenkin kun lapsuuden kokemukset vaikuttavat lapsen myöhempään kehitykseen ja kykyihin, ja sijoituksessa on riskinsä varsinkin mikäli lastensuojelulaitos ei pysty tarjoamaan lapsen tarpeiden mukaista hoivaa, pysyvyyttä ja kiintymyssuhteita. Kun ”järjestelmä” ottaa vastuun sijoitetusta lapsesta tai nuoresta, tulisi kyetä tarjoamaan parempaa kuin lapsen vanhemmat ja koti ovat pystyneet. Ajattelinkin, että turvallinen yhteisö lastensuojelulaitoksessa koostuu työntekijöistä ja lapsista. Tärkeitä ovat turvalliset ikätasoiset rajat, mutta yhtä tärkeää on tiivis vuorovaikutus ja yhdessä tekeminen, jotka luovat puolestaan yhteisöllisyyttä ja osallisuutta sitä jotakin sinne rajojen väliin.

Monissa lastensuojelulaitoksissa vallitsee Rautiaisen (2009) mukaan väärä toimintakulttuuri ja niissä keskitytään liikaa tarkkailemaan nuorten käyttäytymistä ja antamaan heille rangaistuksia. Sääntörikkomuksien selvittämiseen panostetaan valtavasti, jotta rangaistuksia voidaan ”oikeudenmukaisesti”. Tästä ongelmasta kirjoittaa myös Partanen (2005). Väärän toimintakulttuurin lastensuojelulaitoksessa rajaton, aggressiivisesti ja itsetuhoisesti käyttäytyvä lapsi saatetaan pyrkiä laittamaan niin sanotusti ”kuriin” alistamalla, pakottamalla ja rankaisuilla. Lapsi kokee tällaisen aikuisten kasvatustyylin epäoikeudenmukaiseksi ja jopa kostoksi. (Partanen 2005, 20.) Rautiainen jatkaa, että tällainen rangaistuskulttuuri ajaa lastensuojelulaitoksessa lapsen helposti kierteeseen, jossa lapsi vain rikkoo sääntöjä. Lapsi rikkoo sääntöjä, joita ei koe arvokkaiksi, koska ei ole kiinnittynyt tunnepitoisesti epäoikeudenmukaisiksi kokemiinsa ohjaajiin. Lapset kokevat sääntöjen rikkomisen oikeutetuksi, koska ei saa ohjaajilta juuri muuta kuin negatiivista palautetta ja seuraamuksia. Lapsi saattaa jopa kokea ohjaajien kiusaavan häntä. (Rautiainen 2009.)

Edellistä parempi tapa tukea lapsen kasvua, ja sääntöjen noudattamista, olisi Partanen (2005, 21) mukaan solmia häneen ajan kanssa lämmin, luottamuksellinen ja kunnioittava suhde. Lapsen olisi saatava osakseen hyväksyntää ja myötätuntoa, ja nähtävä itsensä myönteisessä valossa. Sen jälkeen lapsi voi nähdä itselleen ja muille aiheuttamansa riskit ja murheet. 1980-luvulla sijaishuollossa korostettiin rajoja ja rakkautta, mutta nykyisin se on käännetty toisinpäin, kuten otsikossani. Rakkaus tulee ennen rajoja, koska rajat on helpompaa hyväksyä silloin, kun niitä asettavat ihmiset koetaan välittäviksi ja arvostaviksi eikä moralisoiviksi, omaa valtaansa korostaviksi ja rankaiseviksi. Lapsen kasvattaminen lastensuojelulaitoksessa omista teoistaan vastuun kantavaksi ja yhteisiä sopimuksia noudattavaksi voi onnistua vain työntekijöiden noudattaessa korkeaa ammattietiikka eikä vääränlaista vallankäyttöä. (Partanen 2005, 21–22.)

Lähteet

Aluehallintovirasto (2014). Etelä-Suomen aluehallintovirasto selvitti kunnallisten lastensuojeluyksiköiden toimintaa. Tiedotteet 2014. Saatavissa: www.avi.fi/web/avi/-/etela-suomen-aluehallintovirasto-selvitti-kunnallisten-lastensuojeluyksikoiden-toimintaa-etela-suomi-#.WJV4u_L0QRg. Viitattu 15.4.17.

Anglin, James (2002) Pain, normality and the struggle for congruence: reinter-pretng residential care for children and youth. New York: Haworth Press.

Bardy, Marjatta, Barkman, Johanna & Janhunen, Tarja (toim.) (2000) Elämäni tarina. Lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa ja perhehoidossa. Helsinki: Stakes.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (suom. Raiskila, Vesa) (1966) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Helsinki: Gaudeamus.

Berridge, David, Biehal, Nina & Henry, Lorna (2012) Living in Children's residential homes. Research Report DFE-RR201. Saatavissa: <http://php.york.ac.uk/inst/spru/pubs/2173/>. Viitattu 15.2.17.

Burr, Vivien (2003) Social Constructionism, 2nd edition. London: Routledge.

Cacciatore, Raisa (2011) Aggressiokasvatus. Saatavissa: www.raisacacciatore.fi/44. Viitattu 1.4.17.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2003) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eronen, Tuija & Laakso, Riitta (2016) Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus. Tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010 – 2016. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 44/2016. Saatavissa: www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131499/URN_ISBN_978-952-302-780-0.pdf?sequence=1. Viitattu 15.4.17.

Goffman, Erving (suom. Tarkka, Auli & Suominen, Riitta) (1969) Minuuden riistäjät. Tutkielma totaalisista laitoksista. Mielenterveyden Keskusliitto Ry, Marraskuunliikkeen 30-vuotispäivänä. Lohja: Lohjan Sanomalehti- ja kirjapaino Oy.

Haapamäki, Jouko, Kaipio, Kalevi, Keskinen, Soili, Uusitalo, Ilkka & Kuoksa, Maria (2000) Yhteisö kasvattaa. Päivähoito oppimis- ja kasvatusympäristönä. Tampere: Tammer Paino Oy.

Haapasalo, Jaana & Repo, Anu (1998) Sijoitettujen lasten kehitys. Katsaus tutkimuksiin. Aiheita 36/1998. Helsinki: Stakes.

HE108/204. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Saatavissa: <http://finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140108>. Viitattu 15.3.17.

Heino, Tarja (2009) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 52–75.

Helkama, Klaus, Myllyniemi, Rauni & Liebkind, Karmela (2005) Johdatus sosiaalipsykologiaan. Helsinki: Edita.

Hirsijärvi, Sirkka (1981) Aspects of consciousness in child rearing. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 43.

Hirsijärvi, Sirkka & Laurinen, Leena (2004) Lempeästi mutta lujasti. Suomalaisia sanontoja ja aikuiskokemuksia kasvatuksesta. Juva: WS bookwell oy.

Hirsijärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2007) Tutki ja Kirjoita. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Holland, Sally (2009) Looked after Children and the Ethic of Care. *British Journal of Social Work* 40 (2009):6, s. 1664-1680.

Hoikkala, Susanna & Lavikainen, Ville (2015) Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvitys sijaishuollon laadusta. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Hytönen, Kirsi-Marja, Malinen, Antti, Salenius, Paula, Haikari, Janne, Markkola, Pirjo, Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937- 1983. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74821/Rap_2016_22.pdf?sequence=1. Viitattu 20.3.17.

Hämäläinen, Juha. (1999) Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Yliopistopaino.

Hännikäinen-Uutela, Anna-Liisa (2004) Uudelleen juurtuneet. Yhteisökasvatus vaikeasti päihderiippuvaisten narkomaanien kuntoutuksessa. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunta. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/13380/9513919323.pdf?sequence=1>. Viitattu 1.3.17.

Hänninen, Jorma (2004) Sosiaalityön miehet ja huolta pitävä valta. Teoksessa Kuronen, Marjo; Granfelt, Riitta; Nyqvist, Leo ja Petrelius, Päivi (toim.) (2004) Sukupuoli ja sosiaalityö.

Sosiaalityön tutkimuksen 3. vuosikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, s. 77-100.

Ikonen, Elina (2014) Sosiaalipedagogisen orientaation mahdollisuudet perhehoidossa. Saatavissa: www.sosiaalipedagogiikka.fi/sosiaalipedagogisen-orientaation-mahdollisuudet-perhehoidossa/. Viitattu 1.4.17.

Ikola, Minna (2000) Perheen säännöt ja niiden noudattamisen kontrollointi. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro Gradu-tutkielma.

Kaipio, Kalevi (1977) Antakaa meille mahdollisuus – Johdanto nuorten yhteisökasvatukseen. Jyväskylä: Gummerus.

Kaipio, Kalevi (1999) Kasvattava yhteisö. Jyväskylä: Gummerus.

Karppinen, Seija (2001) Lapsen henkilökohtainen hoito ja huolenpito lastensuojelulaitoksessa: omahoitajamenetelmä. Teoksessa Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) (2001) Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16. Lastensuojelun keskusliitto. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino oy, s. 14-20.

Korhonen, Merja (1999) Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopisto. Yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja 39.

Kovalainen, Anne (2001) Sosiaalisen konstruktionismin filosofisesta taustasta. Teoksessa Aaltonen, Mika & Kovalainen, Anne (2001) Johtaminen sosiaalisena konstruktiona. Helsinki: Yliopistopaino, s. 19-24.

Kyngäs, Helvi & Vanhanen, Liisa (1999) Sisällön analyysi. *Hoitotiede* 11 (1), s. 3-12.

Kyrönseppä, Ulla & Rautiainen, Juha-Matti (1993) Lapsi laitoksessa. Helsinki: WSOY.

Känkänen, Päivi & Pösö, Tarja (2008). Lastensuojelulaitokset Euroopassa – tieto ja näyttö keskiössä? *Yhteiskuntapolitiikka* 73 (5), s. 563–568.

Laakkonen, Minna (2007) Nuori tarvitsee hoivaa. Teoksessa Kaarina Määttä (toim.) Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Helsinki: Kirjapaja, s. 145–159.

Laakso, Riitta (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Laakso, Riitta (2013) Mistä koti huostaan otetulle lapselle. Kunnallissalan kehittämissätiön Tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro: 73. Helsinki: Kunnallissalan kehittämissätiö.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. 1983/361.

Laki yksityisistä sosiaalipalveluista 922/2011.

LAPE, Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. (2015) Hallituksen kärkihanke. Hankesuunnitelman luonnos 11.1.2016. Saatavissa: <http://stm.fi/documents/1271139/1953486/LAPE-hankesuunnitelman+luonnos+110116.pdf/7802f5ce-8cac-45ff-9dcc-85f1e966c49b>. Viitattu 20.3.2017.

Lastensuojelu 2015 (2016) Tilastoraportti. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Lastensuojelulaki. LSL 2007/417.

Lastensuojelun käsikirja. Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen www-sivu. <http://www.sosiaaliporssi.fi>. Viitattu 15.3.17.

Latvala, Eila & Vanhanen-Nuutinen, Liisa (2001) Laadullisen hoitotieteellisen tutkimuksen perusprosessi: sisällönanalyysi. Teoksessa Janhonen, Sirpa & Nikkonen, Merja (toim.) Laadulliset menetelmät hoitotieteessä. Helsinki:WSOY. s.21 – 43.

Matinlompola, Unto (2007) Vanhemmuus ei ole ammatti. Teoksessa Kaarina Määttä (toim.) Helposti särkyvää. Nuoren kasvun turvaaminen. Helsinki: Kirjapaja. s. 104–117.

Mikkola, Matti (2005) Lastensuojelu ja eurooppalaiset ihmisoikeudet. Teoksessa: Puonti, Anna-Maija, Saarnio, Tuula & Hujala, Anne (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.

Miles, Matthew B & Huberman, A Michael (1994) Qualitative data analysis. 2. painos. California: Sage.

Millham, Spencer, Bullock, Roger, Hosie, Kenneth & Haak, Martin (1986) Lost in care: The problems of maintaining links between children in care and their families. Aldershot:Gower.

- Miller, Helena & Törrönen, Marita (2010) Arvostava ja aito kohtaaminen. Teoksessa: Marita Törrönen & Katariina Pärnä (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Porvoo: Bookwell, s. 67–86.
- Milligan, Ian. & Stevens, Irene (2006) Residential child care. Collaborative practice. London: Sage.
- Murto Kari (toim.) (2013) Terapeuttinen yhteisö. Porvoo: Bookwell.
- Murto, Kari (1997) Yhteisöhoidon suuntauksia. Jyväskylä: Jyväskylän koulutuskeskus Oy.
- Murto, Kari (1989) Eilisestä huomiseen – Kokemuksia yhteisökasvatuksesta. Jyväskylä: Jyväskylän koulutuskeskus Oy.
- Niemelä, Hilikka (2005) Lapsikeskeinen sijaishuolto. Mitä tekisin, jos tämä olisi oma lapseni? Teoksessa Sari Laaksonen & Martti Kemppainen (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, s. 57–78.
- Partanen, Irmeli (2005) Arvot ja eettiset periaatteet toiminnan kulmakivenä – dialogi sijaishuollon käytännön ja Martti Lindqvistin ajatusten välillä. Teoksessa Sari Laaksonen & Martti Kemppainen (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, s. 7-30.
- Pekkarinen, Elina (2011) Lastensuojelun tieto ja tutkimus – Asiantuntijoiden näkökulma. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 51. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. Saatavissa: www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/lastensuojeluntieto.pdf. Viitattu 20.3.2017.
- Pihlajamäki, Piia (2016) ”Ihan sama mihin nuori sijoitetaan, kunhan aikuisilla siellä on aikaa nuorille” Kirjallisuuskatsaus nuorten kokemuksista lastensuojelun laitoshoidosta. Julkaisematon kandidaatin tutkielma. Tampereen yliopisto, Pori.
- Pulma, Panu (1987) Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Teoksessa Pulma, Panu & Turpeinen, Oiva (1987) Suomen lastensuojelun historia. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Puustinen-Korhonen, Aila & Pösö, Tarja (2010) Toteutuuko lapsen oikeus pysyviin kasvuolosuhteisiin? Puheenvuoro lastensuojelun vaikuttavuudesta. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2010:3. Helsinki: Kuntatalon paino.

- Pösö, Tarja (2004) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Tutkimuksia/Stakes133. Helsinki: Stakes.
- Ranne, Kaarina (2005) Sosiaalipedagogiikka koulutuksessa ja työelämän kehittämisessä. Teoksessa Ranne, Kaarina, Sankari, Anne, Rouhiainen-Valo, Tuula & Ruusunen, Tuula (toim.) (2005) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus. Madsenin toiminnan kukasta tulppaaniksi. Satakunnan ammattikorkeakoulu Sarja D, Muut julkaisut 1/2005. Kokemäki: Satakunnan painotuote Oy.
- Rautiainen, Juha-Matti. (2009) Pelkkä henkilöstön lisääminen ei paranna lastenkotitoiminnan laatua. Sosiaaliturva 1/09.
- Reinikainen, Sarianna (2009) Nuorisokodista maailmalle. Kokemuksia nuorisokodissa elämisestä ja aikuisiässä selviytymisestä. Helsinki: Yliopistopaino.
- Räty, Tapio (2010) Lastensuojelulaki – käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Saatavissa: www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/. Viitattu 15.3.2017.
- Saastamoinen, Kati (2010) Lapsen asema sijaishuollossa – käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita Publishing.
- Salminen, Matti (2005) Johtaminen, henkilöstön hyvinvointi ja sijaishuollon laatu. Teoksessa Sari Laaksonen ja Martti Kemppainen (toim.) Oljista, risuista vai tiilestä? Artikkeleita hoidon laatua tukevista tekijöistä sijaishuollossa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 20. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto, s. 108–124.
- Siren, Pirkko (1967) Ei kotia ei koulua. Teoksessa L.D. Eriksson (toim.) Pakkoauttajat. Helsinki: Tammi, s. 78-107.
- Steckley, Laura & Smith, Mark (2011) Care Ethics in Residential Care: A Different Voice. Ethics and Social Welfare 5(2011):2, s. 181–195.
- Suomi24 – keskustelupalsta. Millaista lastenkodissa on? Saatavissa: <http://keskustelu.suomi24.fi/t/10725127/millaista-on-lastenkodissa>. Viitattu 30.4.17.
- Tahkokallio, Keijo (2005) Kotipesän lämpöä etsimässä. Kirja vanhemmuudesta, rakkaudesta ja rajoista. Juva: WS Bookwell Oy.

Tarkkinen, Hanna (2012) Turvatakuita ja kontrollin keinoja: asiakirjatutkimus lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käytöstä. Pro Gradu tutkielma. Tampereen yliopisto.

Tarkkinen, Hanna & Forsberg, Hannele (2013) Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet asiakirjojen valossa. Yhteiskuntapolitiikka 78 (2013):6, s. 661–669.

Tarvainen, Merja & Kekoni, Taru (2015) Erityistä huolenpitoa. Lastensuojelun erityisen huolenpidon käsite ja käytäntö hoivatutkimuksen kentällä. Sosiaalipolitiikka 80 (2015):2, s. 173–180.

Tervonen-Arnkil, Kaisa (toim.) (2001) Vaikeahoitoisten lasten ja nuorten hoitomenetelmiä lastensuojelulaitoksissa. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 16. Lastensuojelun keskusliitto. Saarijärvi: Gummerus kirjapaino oy.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tuovila, Pirjo (2008) Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Ketola, Jari (toim.)(2008) Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-kustannus, s. 29 – 76.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa 2012. Saatavissa: http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Viitattu 30.4.17.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan laatimat eettiset periaatteet. Saatavissa: <http://www.tenk.fi/fi/eettinen-ennakkoarviointi-ihmistieteiss%C3%A4/eettiset-periaatteet>. Viitattu 30.4.17.

Törrönen, Maritta (1999) Lasten arki laitoksessa - Elämistila lastenkodissa ja sairaalassa. Helsinki: Helsinki University Press.

Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit (2004) Laituri-projekti. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisuja 18. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Valvira (2012) Lastensuojelun ympärivuorokautinen hoito ja kasvatus. Valtakunnallinen valvontaohjelma 2012–2014. saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojelun-valvonta/valvira-ja-lastensuojelun-valvonta>. Viitattu 1.3.17.

Valvira (2013) Ohje 3/2013. Lasten itsemääräämisoikeuden toteutuminen. Saatavissa: https://www.valvira.fi/documents/14444/22511/Lasten_itsemaaramisoikeuden_toteutuminen.pdf. Viitattu 22.3.17.

Vario, Pipsa, Barkman, Johanna, Kiili, Johanna, Nikkanen, Marko, Oranen, Mikko & Tervo, Jaana (toim.) (2012) "Suojele unelmia, vaali toivoa". Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2012:6. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.

Välivaara, Christine (2004) Sijoitettu lapsi tunnepyörässä. Menetelmiä ja välineitä lapsilähtöiseen lastensuojeluun. Raportit 1/2004. Jyväskylä: Pesäpuu.